מדרש · אגדה

מדרש ילמדנו מתוך ילקוט תלמוד תורה

רבנו יעקב ב"ר חננאל סקילי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מדרש ילמדנו מתוך ילקוט תלמוד תורה

רבנו יעקב ב"ר חננאל סקילי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מדרש-ילמדנו-מתוך-ילקוט-תלמוד-תורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 6
אות א 7
אות ב 8
אות ג 8
אות ד 8
אות ה 9
אות ו 9
אות ז 9
אות ח 10
אות ט 10
אות י 10
אות יא 11
אות יב 11
אות יג 11
אות יד 12
אות טו 12
אות טז 12
אות יז 13
אות יח 14
אות יט 14
אות כ 14
אות כא 14
אות כב 15
אות כג 15
אות כד 15
אות כה 16
אות כו 16
אות כז 16
אות כח 17
אות כט 17
אות ל 18
אות לא 18
אות לב 18
אות לג 19
אות לד 19
אות לה 20
אות לו 20
אות לז 20
אות לח 20
אות לט 21
אות מ 21
אות מא 21
אות מב 21
אות מג 22
אות מד 22
אות מה 22
אות מו 23
אות מז 23
אות מח 24
אות מט 24
אות נ 24
אות נא 24
אות נב 25
אות נג 25
אות נד 25
אות נה 25
אות נו 26
אות נז 26
אות נח 27
אות נט 27
אות ס 27
אות סא 27

אות סב 27
אות סג 28
אות סד 28
אות סה 28
אות סו 28
אות סז 29
אות סח 29
אות סט 29
אות ע 29
אות עא 30
אות עב 30
אות עג 31
אות עד 31
אות עה 31
אות עו 31
אות עז 32
אות עח 32
אות עט 32
אות פ 33
אות פא 33
אות פב 33
אות פג 33
אות פד 34
אות פה 34
אות פו 34
אות פז 34
אות פח 35
אות פט 35
אות צ 35
אות צא 35
אות צב 35
אות צג 36
אות צד 36
אות צה 36
אות צו 36
אות צז 36
אות צח 37
אות צט 37
אות ק 37
אות קא 37
אות קב 38
אות קג 38
אות קד 38
אות קה 39
אות קו 39
אות קז 39
אות קח 40
אות קט 40
אות קי 41
אות קיא 41
אות קיב 41
אות קיג 42
אות קיד 42
אות קטו 42
אות קטז 43
אות קיז 43
אות קיח 43
אות קיט 43
אות קכ 44
אות קכא 44
אות קכב 44
אות קכג 45
אות קכד 45
אות קכה 45

אות קכו 45
אות קכז 46
אות קכח 46
אות קכט 46
אות קל 47
אות קלא 47
אות קלב 47
אות קלג 48
אות קלד 48
אות קלה 48
אות קלו 49
אות קלז 49
אות קלח 49
אות קלט 50
אות קמ 50
אות קמא 50
אות קמב 50
אות קמג 51
אות קמד 51
אות קמה 51
אות קמו 52
אות קמז 52
אות קמח 52
אות קמט 53
אות קנ 54
אות קנא 54
אות קנב 55
אות קנג 55
אות קנד 57
אות קנה 57
אות קנו 57
אות קנז 57
אות קנח 58
אות קנט 58
אות קס 58
אות קסא 59
אות קסב 59
אות קסג 59
אות קסד 59
אות קסה 60
אות קסו 60
אות קסז 61
אות קסח 61
אות קסט 61
אות קע 62
אות קעא 62
אות קעב 62
אות קעג 63
אות קעד 63
אות קעה 64
אות קעו 64
אות קעז 65
אות קעח 66
אות קעט 66
אות קפ 66
אות קפא 66
אות קפב 67
אות קפג 67
אות קפד 67
אות קפה 68
אות קפו 68
אות קפז 69
אות קפח 69
אות קפט 70

הקדמה

כל מאמרי ילמדנו הנמצאים ב"ילקוט תלמוד תורה" לבראשית.

על טיבו של ילקוט זה וחשיבותו כבר דן פוזנאנסקי במאמרו: ע"ד הילקוט "תלמוד תורה" לר' יעקב בר' חננאל סקילי (הצופה מארץ הנר, ג', 1-97,22-98, והשוה הערות גינצברג, שם, ד', 2G-36). ועוד פירסם ראשיתו של ילקוט זה במאמרו בקובץ Festschrift Maybaum, צד 191-208. הוא השתמש בכ"י לבראשית שהיה שייך מקודם לוועטהיימער, ואשר ממנו הוציא האחרון לאור: לקוטים ממדרש ילמדנו כ"י (אוצר מדרשים, ח"א, עמי ס"ד-פ"ז, ועיין שם בהקדמה, צד 10-12). אולם וועטהיימער השמיט כמה וכמה מאמרים המסומנים בילת"ת לבראשית בציון: ילמדנו, כמו שיראה הקורא מהשוואה עם מה שניתן להלן (ופלא הוא שפוזנ' במאמרו הב' הנ'ל, צד 192, הע' ב', כותב שוועטהיימער "העתיק ... את כל (!) מאמרי הילמדנו שבאו בילקוטנו"). גם עלו כמה שגיאות בלקוטים אלה, ובכלל לא יצא המו"ל ידי חובת פירוש עליהם. חוץ מכ"י זה (שהוא עתה בווארשא) ישנו אכסמפלר שני בספריה של הסמינריון בניריורק, שחסר קצת בראשיתו. השתמשתי בכ"י זה, ומביע אני את תודתי הנאמנה לפרופ' א. מארכס על שהואיל בטובו להמציאו לידי. כ"י זה נשלם בדמשק, ליל עשרים טבת שנת ויצא חטר מגזע ישי (=רפ"א, 1521), כמו שנזכר בקולופון בסוף הכרך (דף קכ"נ, ע"ב). כ"י שלישי מילת"ת לבראשית נמצא תחת רשותו של מר דוד ששון בלונדון (עיין קטלוג שלו, אהל דוד, ח"ב, צד 623 והלאה; ושם נרשמים נם מאמרי ילמדנו שבילת"ת, צד 628 והלאה, אולם בכמה השמטות וטעיות, כמו שהראיתי בהערות להלן).

ר' יעקב בר' חננאל סקילי אינו מזכיר כלל בתוך המקורות שלו את מדרש תנחומא (השוה הקדמתו בהצופה, נ', צד 5 למעלה) ורק: ילמדנו, וממנו ציטט מאמרים רבים הניתנים כאן בשלמות. מהם כמה וכמה נמצאים בת"ה ות"ב שלפנינו (ולרוב הנוסח יותר דומה לזה שבת"ה מלזה שבת"ב). אולם כמה פעמים הצעת הדברים שונה כאן, וביחוד ישנם כמה ענינים החסרים במדרשים אלה. ברור שהיה לפני מחבר ילקוט זה נוסח של מדרש, שהיה יותר מלא ונדוש ושהיה נקרא בשם "ילמדנו" מפני שהדרשות שבו לכל סדר וסדר התחילו בשאלות "ילמדנו רבינו". אין להוציא מסקנא שנוסח זה הוא הוא הילמדנו המקורי, מפני שאפשר כבר לראות בנוסח זה הוספות מאוחרות, כמו בת"ה ות"ב (עיין להלן הערות 18, 225, 302). אולם בודאי הכיל חומר רב הנובע מילמדנו הקדמון, כמו שבאמת הוא הדבר גם בנוגע לת"ה ות"ב. הנוסח שבילת"ת חשוב

הוא גם מצד זה שעל ידו אפשר לראות כמה שינויים חלו בשני המדרשים הנ'ל, עובדא שהשתדלנו לעמוד עליה בהערות.

עובדא זו גלויה עתה ע"י קטעי הגניזה, וביחוד ע"י ניתוח של תכנית הדרשות בגוף חבורנו למעלה.

בנוגע למאמרי "ילמדנו" שבילת"ת המחבר היה זהיר להזכיר בפירוש שהמאמר המצוטט הוא מפרשה אחרת בכל פעם ופעם שהיה עומד חוץ מפרשה זו (למשל כשהוא בתוך פ' בראשית והוא מביא מאמר ילמדנו מפי נח, וכו', הוא זהיר לציין את המקום). ובכן נכון להוציא מסקנא שבכל מקום שישנו ציון סתם: ילמדנו, המכוון הוא למאמר בפרשה אשר עליה הוא דן, ועי"ז אפשר לראות עד כמה יותר שלם היה הנוסח שלפני בעל ילת"ת. טענת פוזנ' במאמרו הב' הנ"ל (צד 192, הע' ב') אינה עלולה לשלול מהמחבר את ריקנותו ונאמנותו, אף שיש להודות שהמעתיקים לא היו תמיד נאמנים וזהירים כל כך. אמנם כל פרט ופרט יש לבחון כפי תוכן הענין, תה נעשה להלן בהערות. כראי להזכיר עדות המחבר בהקדמתו (שם): ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי כל מאמר ומאמר **בשלמותו**, **אות באות**, **תיבה בתיבה**, **בלי חלוף ויתרון**, **ותמורה וחסרון**, **אלא העתקתיו כמות שהוא**, **קצור וארוך**. הוא מביא אגדות דומות ממקורות שונים ואינו חש להכפילן (שם, 6, בהקדמה): וכן אל יתמה (הקורא) אם ימצא דרש או ענין כתוב פעמיים, והיה די בפעם אחת ואומר (צ"ל: ולומר) שהוא גם במקום פלוני, כאשר עשיתי בכמה דרשות, כי כתבתיו מפני דבר שנתחדש בו, ובכפלתו אין לחוש, שאין מדרש בלא חדוש. כל זה מאמץ הבטחון בנאמנותו של המחבר ומוסיף לחשיבות מאמרי "ילמדנו" שהוא מצטט. אולם באילו מקומות אפשר לראות קיצור, היינו שישנו ציון: לעיל, או: התם, ואולי זה נעשה ע"י המעתיקים שלא רצו להכפיל את הדברים. בכל האופנים חשבתי לנכון לקבץ את כל החומר הזה בשלמות מילת"ת לבראשית, ולהעיר עליו כפי הדרוש להבנתו ולהערכתו, בתור השלמה לחומר המדרשי האחר מכתבי־יד שבחלק העברי של כרך זה, ובצירוף למה שנאמר למעלה בגוף חיבורנו.

אות א

(**לבר' א'**, **א'**).

אלהים. למשפטיך עמדו היום וגו' (תה' קי"ט, צ"א), במשפט בראת הכל, שנא' בראשית ברא אלהים, כשברא הב"ה את עולמו בראו במדת הדין, שנאמ' בראשית ברא אלהים, ולא עמד עד ששתף עמו מדת הרחמים, שנ' ביום עשות י"י אלהים ארץ ושמים (בר' ב',

ד'); ואף המטר לא ירד עד שמזגו במדת הרחמים, שנ' כי לא המטיר י"י אלהים על הארץ (שם, ה'); ואף אדם הראשון לא עמד עד שמזגו במדת הרחמים, שנ' וייצר י"י אלהים את האדם (שם ז'). ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וכו'. אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו. אמר בן עזאי בא וראה כמה קשה חילול השם, כביכול לא הזכיר הב"ה שמו עד שהזכיר שתי תיבות: בראשית ברא אלהים. ילמדנו.

אות ב

(**לבר' א', א'**).

אמ' ר' עזריה כל מה שאתה רואה, תולדות שמים וארץ הן, שנ' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. אמר ר' יצחק בשר ודם כשבונה פלטרין בונה את התחתון ואחר כך בונה את העליון, והב"ה בתחלה בנה את העליון ואחר כך בנה את התחתון, שנ' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ילמדנו ובמדרש תלים.

אות ג

(**לבר' א', ב'**).

וחשך על פני תהום, זה מלאך המות שמחשיך פניהם של בריות. ד"א זה גיהנם. ילמדנו.

אות ד

(**לבר' א', כ"ד**).

תוצא הארץ נפש חיה. אמר ר' שמעון בן לקיש כשברא הקב"ה את עולמו ברא בו בכל יום שלשה דברים. ביום ראשון ברא: שמים וארץ ואור. בשני ברא: רקיע ומלאכים וגיהנם. ומנין שביום שני נבראת גיהנם, שבכל יום הוא אומר כי טוב ובשני לא נאמר בו כי טוב, הה"ד כי לא אחפוץ במות המת (יח' י"ח, ל"ב). בשלישי ברא: דשאים ועשבים ואילנות. ברביעי ברא: חמה ולבנה וכוכבים. בחמישי ברא: שרצים ודגים ועופות. בששי היה לו לברא ששה של יום ששי ושל יום שביעי, שכן הוא אומר תוצא הארץ נפש חיה למינה (בר' א', כ"ד) הרי אחת, בהמה ורמש וחיתו ארץ (שם) הרי ארבע, ואדם וחוה הרי ששה. ומצינו שלא ברא אלא חמש, שנאמר ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל נפש החיה למינהו (שם, כ"ה), ואדם וחוה, הרי חמש. והיכן נפש חיה, אלא כך היה בורא אותן, תחלה היה בורא נפשותן ואחר כך היה בורא להן גופות. וכיון שברא גופות לחמש נשארה נפש חיה למינה, והיה בין השמשות וקדש היום ולא ברא

להם גופות, והם הן המזיקין הללו, והה"ד אשר ברא אלהים לעשות (שם, ב', ג'). אמר ר' יהודה בר שלום כשם שברא את הכל, לא היה יכול לבראות את אלו בשעה קלה, אלא בא ללמד לבריות שאם היה אדם בא בדרך והיה בידו כלום או עוסק בדבר, וקדש עליו היום, משליך אותו מיד, שהרי הב"ה עד עכשיו היה בורא והולך ובשביל שקדש היום לא ברא, שנ' אשר ברא אלהים לעשות. [ילמדנו].

אות ה

(**לבר' א', כ"ה**).

ואת הבהמה למינה. כל מעשה בראשית נצטוו להדבק במיניהם, שנ' ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו, מלמד שנצטוו שלא להדבק אלא במיניהם. [ילמדנו].

[מכאן ואילך ע"פ כ"י "ילקוט תלמוד תורה שבספריה של הסמינריון בניו-יורק".]

אות ו

(**לבר' ב', ג'**).

כי בו שבת מכל מלאכתו. א"ר תנחום אע"פ שכתוב כי בו שבת מכל מלאכתו, ממלאכת עולמו שבת, אבל לא שבת ממעשיהם של צדיקים ולא ממעשיהם של רשעים, אלא פועל עם אלו ואלו. פועל עם אלו ומראה להם מעין דוגמא שלהם, ופועל עם אלו ומראה להם מעין דוגמא שלהם. ילמדנו פר' כי תשא.

אות ז

(**לבר' ב', ו'**).

ואד יעלה מן הארץ והשקה וגו'. על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן: על שאינן זהירות בנדה, ובחלה, ובהדלקת הנר. ושלשתן מן התורה. נדה, דכתיב ואשה כי יזוב זוב דמה וגו' (וי' ט"ו, כ"ה). חלה, דכתיב ראשית עריסותיכם חלה תרימו וגו' (במ' ט"ו, כ'). הדלקת הנר, דכתי' וקראת לשבת עונג (יש' נ"ח, י"ג), זו הדלקת הנר. ואם תאמר לישב בחשך, אין זה עונג, שאין יורדי גיהנם נדונין אלא בחשך, שנ' ארץ עיפתה כמו אפל וגו' (אי' י', כ"ב). ולמה נצטוו הנשים על ג' מצות הללו. אמ' הב"ה: אדם הא' תחלת בריתי היה ונצטווה על עץ הדעת, וכתי' בחוה ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו' ותתן גם וגו' (בר' ג' ו'), וגרמה לו מיתה ושפכה את דמו, וכתי' שופך דם האדם דמו ישפך

(שם, ט', ו'), לכך יהיה דמה נשפך ותשמור נדתה כדי שיתכפר לה על דם האדם. חלה, אמ' הב"ה: היא טמאה חלתו של עולם, לכך תשמור עסתה להרים ממנה חלה. ומנין שאדם הוא חלתו של עולם, דא"ר יוסי כאשה הזו שמקשקשת וכו' לעיל. הדלקת הנר, אמ' הב"ה: היא כבתה נרו של עולם, לפי' תשמור הדלקת הנר. ירושלמי במה מדליקין, ובילמדנו פרש' נח.

אות ח

(**לבר' ב'**, **ז'**).

וייצר י"י אלהים את האדם, מזגו במדת הרחמים ובמדת הדין. עפר מן האדמה, א"ר יהודה בן פזי נטל הקב"ה עפר מן המזבח וברא את האדם, נאמר כאן אדמה ונאמר להלן מזבח אדמה (שמ' כ', כ'). ילמדנו רבנו פרש' אם בחוקותי.

אות ט

(**לבר' ב'**, **ט"ו**).

ויקח י"י אלהים את האדם. א"ר אמי הקב"ה נתאוה שכשם שיש לו דירה בעליונים למעלה כך יהיה לו למטה, שכן הוא אומר לאדם הראשון: אם זכית, כשם שאני מלך בעליונים כך אעשה אותך מלך בתחתונים, שנ' ויקח י"י אלהים את האדם, ואין קיחה אלא עלוי, שנ' ותקח האשה בית פרעה (שם י"ב, ט"ו), ותלקח אסתר (אס' ב', ח'). לא עשה כן אלא חטא, מיד סלק שכינתו, שנ' וישמעו את קול י"י אלהים מתהלך בגן (בר' ג', ח'), עד שבאו ישראל וחזר לשכון ביניהם. ילמדנו פרשת אם בחקותי.

אות י

(**לבר' ב'**, **י"ז**: **מות תמות**).

לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם (תה' ס"ו, ה'). א"ר יהושע בן קרחה אף הנוראות שאתה מביא עלינו, בעלילה אתה מביאם עלינו. בא וראה כשברא הקב"ה את העולם, מן היום הראשון ברא מלאך המות, שנ' וחשך על פני תהום (שם א', ב'), זה מלאך המות, ואדם נברא ביום הששי, ועלילה נתלית בו שהוא מביא המיתה לעולם, שנ' כי ביום אכלך ממנו מות תמות. משל לא' שהיה מבקש לגרש את אשתו, כשבקש לילך לביתו כתב גט, נכנס לביתו וגט בידו, התחיל לבקש עלילה עליה ליתנו לה. אמ' לה: מזגי לי את הכוס. מזגה לו ונתנה לו. אמ' לה: הרי זה גטיך נתון לך. אמ' לה: צאי

מביתי שמזגת לי כוס פשור. אמרה לו: כבר היית יודע שכוס פשור אמזוג לך, הבאת גט בידך. וכן אמ' אדם לפני הב"ה: רשל"ע, קודם שתברא עולמך היתה קודמת התורה שכתוב בה אדם כי ימות באהל (במ' י"ט, י"ד), אלא שתלית בי העלילה. הוי אומ' נורא עלילה על בני אדם. וכן את מוצא שנ' למשה ע"ה אם יראה איש באנשים וגו' (דב' א', ל"ה), ולא כי אתה ואהרן, כשאמ' להם שמעו נא המורים (במ' כ', י'), אמ' הב"ה: לכן לא תביאו (שם, י"ב). הוי או' נורא עלילה. וכן ביוסף, ויראו אחיו כי אותו אהב (בר' ל"ז, ד'). הוי נורא עלילה. ילמדנו פר' וישב.

אות יא

(**לבר' ב', כ'**).

ויקרא האדם שמות. כשברא הב"ה אדם הראשון העביר לפניו כל הבריות, דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור ומלכיו, שנ' גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו וגו' (תה' קל"ט, ט"ז). ונתן בו הב"ה בינה וקרא שבעים שמות לכל בריותיו, שנ' ויקרא האדם שמות, שם אין כתיב כאן אלא שמות. ילמדנו.

אות יב

(**לבר' ג', ה'**).

בא וראה כמה קשה לשון הרע וכו', בזאת תהיה תורת המצורע. וכן את מוצא בנחש הקדמוני על שספר לשון הרע על בוראו לפיכך נצטרע, ומה אמר, והייתם כאלהים וגו'. אמ' ר' הונא הסלעין שהן על הנחש היא צרעתו. ולא עוד אלא כל בעלי מומין מתרפאין לעתיד לבא, ונחש אינו מתרפא. באדם כתיב אז ידלג כאיל פסח וגו' אז תפקחנה עיני עורים וגו' (יש' ל"ה, ה'), ובחיה ובבהמה כתיב זאב וטלה ירעו כאחד (שם, ס"ה, כ"ה), אבל הנחש עפר לחמו (שם), שאינו מתרפא לעולם הבא, לפי שהוא הוריד הבריות למיתה. ומי גרם לו, שספר לשון הרע ואמר והייתם כאלהים וגו'. ילמדנו.

אות יג

(**לבר' ג', ו'**).

בא וראה כמה דברים של קלקלה עשה היין: הרג בכורו של עולם, בזה את הצנוע, הרג שני אסטרטיגין, החריב מסיון של מלך, הרג מלכים, ערבב סעודתן של מלכים. הרג בכורו של עולם, זה אדם הראשון, דאמר ר' אבין יין מסכה לו חוה לאדם הראשון ושתה,

שנ' ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו', מהו ותרא, זה היין, שנ' אל תרא יין כי יתאדם (משׁ' כ"ג, ל"א), יין ששתה גרם לו ולתולדותיו מיתה. בזה את הצנוע, זה נח. הרג שני אסטרטיגין, אלו שני בני אהרן. החריב מסיון של מלך, זה בית המקדש. הרג מלכים, זה בלשצר. ערבב סעודתן של מלכים, זה אחשורש. ילמדנו פר' נח.

אות יד

(**לבר' ג', ט'**).

זהו שאמר הכתוב כי לא אחפוץ במות רשע (יח' י"ח, ל"ב). כשברא הב"ה אדם הראשון נתנו בג"ע וצוהו: מזה אכול ומזה לא תאכל. עבר על ציוויו, הביא עליו אפופסין, באה שבת ופנתהו. התחיל משיח עמו שמא יעשה תשובה, שנ' ויקרא י"י אלים אל האדם, ואין י"י אלא רחמים, הקדים לו מדת הרחמים למדת הדין שיעשה תשובה. ילמדנו פרשת אשה כי תזריע.

אות טו

(**לבר' ג', י"ד**).

ויאמר י"י אלים אל הנחש. אמר ר' אלעזר מאי דכתיב לא יגורך רע (תה' ה', ה'), אין שמו של הב"ה נזכר על הרעה אלא על הטובה. תדע לך שכשברך אדם וחוה הזכיר שמו עליהם, שנ' ויברך אותם אלים וגו' (בר' א', כ"ח), וכשקללן לא הזכיר שמו עליהן. ושלשה דברים הזכיר שמו עליהן אע"פ שהן לרעה: על המסית, ועל העובר על דברי חכמים, ועל עושה פטרונו בשר ודם. על המסית, זה הנחש שהסית את האשה, אמר לה: הב"ה ברא עולמות אף אתם תבראו עולמות כמותו, שכל אומן שונא את בעל אומנותו, ולפי שהסית אותה וספר לשון הרע לפיכך הזכיר שמו עליו, שנ' ויאמר י"י אלים אל הנחש וגו'. ועל העובר על דברי חכמים, שנ' והאיש אשר יעשה בזדון וגו' העומד לשרת שם את פני י"י אליך (דב' י"ז, י"ב). ועל העושה פטרונו בשר ודם, דכתיב ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו', ומן י"י יסור לבו (יר' י"ז, ה'), אימתי, בזמן שמן י"י יסור לבו. ילמדנו פר' אשה כי תזריע.

אות טז

(**לבר' ג', י"ט**).

כשחטא אדם הראשון התחיל הב"ה להשיח עמו, מי הגיד לך וגו' (שם, י"א). הניח לאדם

והתחיל להשיח עם האשה, ויאמר י"י אל האשה וגו' (שם, י"ג). בא לו אצל הנחש, ולא נכנס עמו בדברים אלא מיד נתן לו אפופסין, כי עשית זאת ארור אתה וגו' (שם, י"ד). חזר אצל האשה ואמר לה הרבה ארבה עצבונך וגו', (שם, ט"ז). וכשחזר אצל האדם לא חייבו עד שנתן לו רמז לעשות תשובה, מנין, א"ר ברכיה דכתיב עד שובך (שם, י"ט), ואין שובך אלא תשובה, שנ' שובה ישראל וגו' (הושע י"ד, ב'). וכיון שלא עשה תשובה, טרדו מגן עדן, הה"ד כי לא אל חפץ רשע אתה (תה' ה', ה'). ילמדנו פר' אשה כי תזריע. א"ר מאיר שלשה נכנסו לדין ויצאו ארבעה חייבין, ואלו הן: אדם, וחוה, נחש והארץ עמהם, ועל כל א' וא' נגזר עשר גזרות. נגזר על הנחש עשר גזירות, ואלו הן: נסתם פיו; ויש אומרים חתך את לשונו שלא יהא משיח, דא"ר יהושע דסכנין הנחש הראשון היה מוכיח בני אדם, וכיון שספר לשון הרע על בוראו, מה עשה לו הב"ה, קצץ את רגליו וחתך את לשונו; ונקצצו ידיו ורגליו; מאכלו עפר; עורו נפשט ממנו והיא קשה לו מן הכל; ואיבה אשית (בר' ג', ט"ו); ושהוא מוליד לשבע שנים; ושהוא מקפיד; והכל מתברכין והוא עומד בקללתו, שנ' ונחש עפר לחמו (יש' ס"ה, כ"ה); עשירית: והשבתי חיה רעה מן הארץ (וי' כ"ו, ו'). ועל האדם נגזר עשר גזירות, ואלו הן: נקנסה עליו מיתה; ושיאכל פתו בצער; ושיאכל טוב ומוציא רע; ושיהיו בנים שלו גולים ממקום למקום; ושתשלוט בו רמה ותולעה; ונמסרו לו בהמה וחיה ועוף שיעצור בהם והם מורדים בו; ושיהא מסור לחיה רעה שימות בה; ושיהיו ימיו קצרים; ושיהא דינו מוכן לעתיד לבא. ועשר גזירות על חוה, ואלו הן: דם נדה; בתולים; צער הריון; לידה; ושיהא בעלה מקנא לה; ושיהא שולט בה; ושתהיה אסורה בבית; ושתהיה מכוסה; ושתהיה מזקנת במהרה; עשירית: אם היא כשרה בעלה קוברה. ועל הארץ נגזר עשר גזירות, ואלו הן: שתהא שותה מאליה, שנ' ואד יעלה מן הארץ וגו' (בר' ב', ו'); ושתלקה בפירותיה; ושתלקה בשדפון; ושיהיו בה אילני סרק; ושיהיה בו קוץ ודרדר; ושיעשו בה טרשים וקרקסים; ושיהיו בה הרים וגבעות; ושלא תהא מכסה על הרוגיה; ושיהא זורע הרבה ומוציא קמעא, שנ' בזעת אפך תאכל לחם (שם, ג', י"ט); עשירית: שתהא עתידה להבלות, שנ' והארץ כבגד תבלה (יש' נ"א, ו'). וכנגד ארבעים גזרות הללו נגזר מלקות ארבעים. ילמדנו.

אות יז

(**לבר' ג', כ"ב**).

קשה הוא לשון הרע שהביא מיתה על אדם הראשון, שעמד נחש ואמר לאדם וחוה כי יודע אלהים כי ביום אכלך ממנו וגו' (שם, ג', ה'), שמן האילן הזה אכל וברא וכו', לעיל.

מה כתיב בתריה, הן האדם היה, ואין הן אלא מיתה, שנ' הן קרבו ימיך למות (דב' ל"א, י"ד). זש"ה לבד ראה זה מצאתי וגו' אשר עשה האלהים את האדם ישר וגו' (קה' ז', כ"ט), לא ברא הקב"ה את האדם בעולמו אלא כדי שיהא צדיק וישר, הה"ד הן האדם היה כאחד ממנו. ילמדנו.

אות יח

(**לבר' ד', ב'**).

וקין היה עובד אדמה. שלשה נזקקו לאדמה ונעשו חולין, ואלו הן: קין, נח ועוזיה. קין, דכתיב וקין היה עובד אדמה, וכתיב ביה נע ונד תהיה בארץ (שם, י"ב), וכו'. א"ר לוי כל מי שנאמר בו היה, סופו כשר ותחלתו כשר. אמרו לו והרי קין דכתיב ביה וקין היה עובד אדמה, א"ל אף הוא מתוקן היה לפורענות. ילמדנו.

אות יט

(**לבר' ד', ג' - ד'**).

ויבא קין מפרי האדמה, מן המותר ממאכלו, ורבנין אמרי זרע פשתן הביא. והבל הביא מבכורות צאנו. לכך נאסר צמר ופשתים. ילמדנו.

אות כ

(**לבר' ד', י'**).

קול דמי אחיך צועקים אלי. אמר לפניו: רשל"ע, וכי יש דלטורין לפניך שמלשינים, אבי ואמי הרי הן בארץ ואינן יודעין שהרגתיו, ואתה בשמים מנין אתה יודע. א"ל שוטה שבעולם, כל העולם כולו אני סובל, ואיני יודע מה עשית. אמר לפניו: הואיל וכל העולם אתה סובל, עוני אי אתה יכול לסבול, גדול עוני מנשוא (שם, י"ג). א"ל הואיל והודית ועשית תשובה, צא וגלה מן המקום, שנ' ויצא קין מלפני י"י וגו' (שם, ט"ז). ילמדנו.

אות כא

(**לבר' ד', ט"ו**).

וישם י"י לקין אות. יש אומרים שבת נתן לפניו, כתיב הכא אות וכתיב התם כי אות היא וגו' (שמ' ל"א, י"ג). וכשם שלמד שבת זכות על אדם הראשון, כך למד זכות על קין. ילמדנו.

אות כב

(**לבר' ד', כ"ג - כ"ד**).
זש"ה מכסה פשעיו לא יצליח וגו' (משׁ' כ"ח, י"ג), כל המודה על פשעיו ומתחרט עליהן. נמחלין לו חציין. ואם מודה ועוזב נמחלין לו כולן, שלא ירוחם עד שיעזוב. ולמך הודה לנשיו, כי איש הרגתי לפצעי, בשוגג, וילד לחבורתי, בלא רצוני. ילמדנו.
כי שבעתים יוקם קין. אם לקין שהרג במזיד תלו לו שבעה דורות, למך שלא הרג אלא שוגג אינו דין שיתלו שבעים ושבעה. ילמדנו.

אות כג

(**לבר' ד', כ"ד**).
ויאמר לו י"י לכן כל הורג קין וגו' (שם, ט"ו), א"ל: ארבע משפחות היו עתידים לצאת מאחיך ובטלתם מן העולם, כך תפתח הארץ את פיה ותבלע לך ארבע משפחות, ואלו הן: חנוך, עירד, מחויאל, ומתושאל. וכיצד נהרג קין, נעשה מלאך המות ק"ל שנה, והיה נע ונד בארץ בקללה. למך בן בנו היה שביעי לדורות, וסומא היה. כשהיה יוצא לצוד, היה בנו אוחז בידו, וכשהיה רואה קרן חיה היה אומר: חיה אני רואה, והיה מותח את הקשת כנגדה והורגה. וכשראה קרנו של קין בין שני הרים ולא ראה לקין, אמר לו: קרן חיה אני רואה. משך בקשת כנגדה והרגו. וכשהלכו לקחת אותה, אמר לו התינוק: זקני הוא. טפח שתי ידיו בחרטה ונגע בראש התינוק והרגו בשוגג, שנ' ויאמר למך לנשיו וגו' כי איש הרגתי וגו' (שם, כ"ג). נשארו שלשתם במקום אחד: קין הרוג, והתינוק הרוג, ולמך סומא. באותה שעה פתחה הארץ את פיה ובלעה ארבעה משפחות: חנוך, עירד, מחויאל, ומתושאל, ונעשה למך מלאך המות, לקיים מה שנ' כי שבעתים יוקם קין ולמך שבעים ושבעה (שם, כ"ד). ילמדנו.

אות כד

(**לבר' ה', א'**).
כשברא הב"ה אדם הראשון העביר לפניו כל הבריות, דור דור ודורשיו וכו' לעיל, שנ' גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו וגו (תה' קל"ט, ט"ז). ונתן הב"ה בינה וקרא שבעים שמות לכל בריותיו, שנ' ויקרא האדם שמות וגו' (בר' ב', כ'), שם אין כתי' כאן אלא שמות, ונכתבו בספרו, שנ' זה ספר תולדות אדם וגו'. ילמדנו.

אות כה

(**לבר' ה'**, **ג'**).

ויאמר למך לנשיו, שמען קולי (שם, ד', כ"ג), תבען לתשמיש וכו', א"ל: למחר המבול בא וכו' לעיל. באו אצל אדם הראשון. אמ' להן: לכו שמעו לבעליכן. אמרו לו: אסיא אסי חגרתך, אתה פרשת ממטתך ק"ל שנה ואתה מלמד אותנו. מה כתיב אחריו, ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו. ילמדנו.

אות כו

(**לבר' ה'**, **כ"ח**).

ויחי למך שתים ושמונים שנה ומאת שנה ויולד בן. מהו ויולד בן, שממנו נברא העולם. ילמדנו.

ויקרא את שמו נח (שם, כ"ט). וכי נביא היה, א"ר שמעון למודים היו, שבשעה שאמ' הב"ה לאדם ארורה האדמה וגו' (שם, ג', י"ז), אמ' לפניו: רשל"ע, עד מתי, א"ל: עד שיולד אדם מהול, כיון שנולד נח, מיד ידע למך, אמ': ודאי זה ינחמנו וגו'. מהו ממעשנו, קודם שנולד נח היו זורעין חטים וקוצרים קוצים ודרדרים, כיון שנולד נח חזר העולם ליישובו, זורעים חטים וקוצרים חטים, שעורים וקוצרים שעורים. ולא עוד אלא עד שנולד נח עושין מלאכה בידיהם, לכך נאמ' ומעצבון ידינו, נולד נח התקין להם מחרשות וקרדומות ומגלות וכל מיני מלאכה. ילמדנו.

אות כז

(**לבר' ו'**, **ג'**).

מהו לא ידון רוחי באדם לעולם, אמר הב"ה: לפי שאני מאריך להם שנים הם מכעיסין אותי, שהם חיים ת"ש שנה ת"ת שנה, לא ידון רוחי בעולם, כשם שהחרב נכנס בתיק, כענין שנ' וישב חרבו אל נדנה (דה"א, כ"א, כ"ז). ילמדנו.

בשגם הוא בשר, בזכות משה השאיר להם פליטה. ד"א בשגם הוא בשר, כד"א שגם זה הבל (קה' ח', י"ד). אמר הב"ה: אני יודע שגם יצרם הוא מחטיא בשרם, אבל והיו ימיו מאה ועשרים שנה, תלה להם, שכן הוא או' ויהי נח בן חמש מאות שנה (בר' ה', ל"ב), וכתי' בתריה וירא י"י כי רבה רעת האדם וגו' (שם, ו', ה'), ויאמר י"י לא ידון רוחי וגו' (שם, ג'), ומצינו שלא ירד המבול אלא לאחר מאה, שכן כתי' בשנת שש מאות שנה

וגו' (שם, ז', י"א), הרי מאה, והעשרים היכן הם, אמ' הב"ה: אלו לא חזרו למוטב בתוך המאה, לא יחזרו בתוך העשרים. הוי והיו ימיו מאה ועשרים שנה. ילמדנו.

אות כח

(**לבר' ו', ד'**).

המה הגבורים, מלמד שהיו מורידין חמה ולבנה ועושין כשפים עליהם, הה"ד המה היו במורדי אור (איוב כ"ד, י"ג). ד"א המה הגבורים, שהיו קשים ומורדים בבוראם, ויאמרו לאל סור ממנו (שם, כ"א, י"ד). ולמה היו מורדים, שהיו זורעים שנה אחת ועושה מזון לארבעים שנה. אמ' הב"ה: עוד כל ימי הארץ זרע וקציר (בר' ח', כ"ב), שהיו מולידים וקוברים. ילמדנו.

אות כט

(**לבר' ו', ט'**).

נח נח, הפוך התיבה ודרשה: חן לשמים וחן לבריות, כד"א ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם (משׁ' ג', ד'). נח נח, ג' פעמים כתוב נח בזה הפסוק, למה, מפני שראה העולם ביישובו ובחרבנו וביישובו. וכן דניאל ראה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי. וכן איוב ראה ביתו בנוי וחרב ובנוי. הה"ד נח דניאל ואיוב (יח' י"ד, י"ד). ילמדנו.

איש צדיק, למה נקרא שמו צדיק, על שזן בריותיו של הב"ה. שני בני אדם נקראו צדיקים, על שם שזנו בריותיו של הב"ה, נח ויוסף, וביוסף כתיב על מכרם בכסף צדיק (עמ' ב', ו'). ילמדנו.

תמים היה, שלשה עשר בני אדם יצאו מהולין, ואלו הן: אדם, שת, נח, נח מנין, שנ' תמים היה. חופת אליהו, ובילמדנו.

תמים היה, ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמ' בשני דורות: בדור המבול ובדור הפלגה, וחד אמ' בשלשה דורות: בדור המבול ובדור הפלגה ובדור סדום. איש צדיק, שהיה כמלאך, שנ' איש, והאיש גבריאל (דנ', ט', כ"א). צדיק, שהיה יסוד עולם. תמים, שהקריב כבש תמים בן שנתו לעולה. בדורותיו, בעשרה דורות שמאדם ועד נח. ילמדנו.

את האלהים התהלך נח, מלמד שהיה הב"ה סומכו שלא ישתקע במעשה דור המבול. משל למלך שהיה לו בן, והיה הולך בשליחות אביו והיה לפניו דרך משוקעת בטיט, והיה המלך סומכו שלא ישתקע בטיט. אבל באברהם כתי' התהלך לפני והיה תמים

(בר' י"ז, א') ובאבות כתי' אשר התהלכו אבותי לפניו (שם, מ"ח, ט"ו), שהיו מריחין בשכינה והיו מקדימין והולכין לפניו לעשות רצונו. ילמדנו.

אות ל

(**לבר' ו', י"ב**).

וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה, מלמד שהיו מדביקין מטותיהן זה לזה ומחליפין נשותיהן זה לזה. ילמדנו.

כי השחית כל בשר את דרכו וגו', אף הבהמה קלקלה מין על שאינו מינו, אדם לא נאמ' אלא כל בשר, לפיכך וימח את כל היקום וגו' (שם, ז', כ"ג). ילמדנו.

אות לא

(**לבר' ו', י"ד**).

עשה לך תיבת עצי גופר. אמ' רב הונא בשם ר' יוסי מאה ועשרים שנה עכב הב"ה לדור המבול שמא יעשו תשובה, ולא עשו. וכיון שאמ' לנח עשה לך תיבת עצי גופר, עמד נח ונטע ארזים. והיו או' לו: נח, ארזים הללו למה, א"ל: כך אמר לי הב"ה שהוא מביא מבול לעולם, ואמ' לי לעשות תיבה כדי שאמלט אני ובני. והיו שוחקים עליו. כשגדלו הארזים וקצצן, א"ל: ארזים הללו שקצצת למה, והיה משיב להם כענין הזה. התחיל לעשות התיבה, והיו או' לו: תיבה זו למה, והיה משיב להם כענין הזה. וכל כך למה, אמר הב"ה: שמא יעשו תשובה, כשיראו נטיעת הארזים ועשיית התיבה אולי ישבר לבם. ולא שבו והיו משחקים ומלעיגים עליו. כיון שלא עשו תשובה, אמ' הב"ה לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה (שם, ז', א'). מיד וימח את כל היקום (שם, כ"ג). ילמדנו.

אות לב

(**לבר' ו', י"ג**).

מה ראה הב"ה לאבד עולמו במים ולא באש ולא במגפה. למלך שבנה פלטרין והושיב בהן דיורין אלמים, ובכל יום ויום משכימין ושואלין בשלום המלך ברמיזה ובאצבע. כיון שראה המלך כך, אמ': ומה אלו שהם אלמים כך, אם היו מדברים על אחת כמה וכמה. גרש האלמים והושיב פקחין במקומם. פקחין מיד החזיקו בפלטרין ומרדו במלך ואמרו: פלטרין שלנו הן ולא של מלך. אמ' המלך: אני גרמתי לעצמי, נחזר הפלטרין לראשונים כך מתחלת בריתו של עולם היה העולם מים במים, ולא היה עולה קלוסו של

הב"ה אלא מן המים, שנ' מקולות מים רבים וגו' (תה' צ"ג, ד'), ומה היו או', אדיר במרום י"י (שם). אמ' הב"ה: ומה אלו שהן אלמים כך, בני אדם על אחת כמה וכמה. גרש את המים לצד אחד וברא בני אדם. כיון שבאו דור אנוש וחטאו, דור המבול וחטאו, אמ' הב"ה: אני גרמתי לעצמי, נחזיר המים למקומן, הה"ד ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ. ילמדנו.

אות לג

(**לבר**' **ו**', **י"ח**).

והקימותי את בריתי וגו'. ברית אתה צריך מפני הפירות שאתה כונס שלא יתעפשו ושלא ירקבו. ברית אתה צריך מפני הגבורים, אחד היה נותן ידו על החלון וסותמה, ואחד נותן רגלו על התהום וסותמו, והוא בא ליכנס לתיבה והיו רגליו מתערפלות, הה"ד הרפאים יחוללו וגו' (איוב כ"ו, ה'). ארי בא ליכנס לתבה, היו שניו קהות. א"ר חייא בר אבא אמ' הב"ה: אלולי בריתי שהיתה אתך לא היית יכול ליכנס לתיבה, הה"ד והקימותי את בריתי אתך, אימתי, כשנכנסת לתיבה. סנהדרין פ' חלק, רבה פר' ל"א, ובילמדנו.

ובאת אל התיבה וגו'. ר' יהודה ור' סימון אמרי נח כשנכנס לתיבה נאסר לו פריה ורביה, דכת' אתה ובניך ואשתך ונשי בניך. סנהדרין פ' חלק, רבה פר' ל"א, ילמדנו.

א"ר חנין בשם ר' שמואל בר יצחק אמר הב"ה לנח: אינו דין שאני קוצץ ואתה נוטע, שנ' בחסר ובכפן גלמוד (איוב ל', ג'), בזמן שיש חסר וכפן בעולם, אתה צריך לפרוש ממטתך ולהיות גלמוד. ואף יוסף כך עשה, שנ' וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב (בר' מ"א, נ'). ילמדנו.

אות לד

(**לבר**' **ז**', **י**').

ופתח אהל מועד תשבו וגו' (וי' ח', ל"ה). אמר להם משה שמרו אבלות שבעת ימים, שכך שמר הב"ה שבעת ימי אבלות עד שלא הביא המבול. ומנין שנתאבל, דכת' ויתעצב אל לבו (בר' ו', ו'), ואין ויתעצב אלא לשון אבלות, דכת' ואל תעצבו כי חדות י"י מעזכם (נח' ח', י'), באותה שעה שמר שבעת ימי אבלות עד שלא הביא המבול, שנ' ויהי לשבעת הימים (בר' ז', י'). ילמדנו פר' השמיני, ובירושלמי דמשקין.

אות לה

(**לבר**' **ז**', **ט**"**ז**).

כיון שהיו רואים דור המבול שהם אובדים, היו מבקשין להפוך את התיבה. מה עשה הב"ה, הקיף את התיבה אריות, שנ' ויסגור י"י בעדו, ואין סגירה אלא אריות, שנ' וסגר פום אריותא (דנ' ו', כ"ג). ילמדנו.

אות לו

(**לבר**' **ז**', **כ**"**א**).

ויגוע כל בשר הרומש וגו'. א"ר ברכיה דור המבול היו קשים מאד ובעלי קומה, דכתי' המה הגבורים וגו' (שם, ו', ד'), ואלמלא שנפרע מהם באש מלמעלה אין כל בריה יכולה להם, דכתי' אם לא נכחד קימנו ויתרם אכלה אש (איוב כ"ב, כ'), כיון שראה הב"ה שלא נשטפו קומתן בתהומות הוריד עליהן אש מן השמים, דכתי' ויתרם אכלה אש. ולא עוד אלא שהפך עליהם את העוף ואת הבהמה ואת החיה וגועו אותם, שנ' ויגוע כל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה, בעוף ובבהמה גוע כל בשר. ילמדנו.

אות לז

(**לבר**' **ז**', **כ**"**ג**).

אוי לרשעים ואוי לדבוקיהם, אשריהם הצדיקים ואשרי דבוקיהם. אוי לרשעים ולדבוקיהם, דכתי' וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה. ילמדנו.
כל אותם שנים עשר חודש שעשה נח בתיבה לא טעם טעם שינה, לא נח ולא בניו, שהיו זקוקין לזון את הבהמה ואת החיה והעופות, שבשין לפילין וזכוכית לנעמה, ויש בהמות שאוכלות בשתי שעות בלילה, ויש אוכלים לשלש. תדע, דא"ר יוחנן פעם אחת היה נח נותן מזון לארי והכישו והיה צולע, שנ' וישאר אך נח, שלא היה שלם. ילמדנו.

אות לח

(**לבר**' **ח**', **א**').

ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה. בא וראה מדותיו של הב"ה ורחמיו, אדם נכנס לספינה, עמד עליו סער גדול, אם יש עמו בהמה וכלים משליכן בים, אבל הב"ה כשם שרחמיו על האדם כך רחמיו על הבהמה, דכתי' ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה וגו'. ילמדנו.

אשר אתו בתיבה, כולם בזכות נח, אשריהם הצדיקים ואשרי דבוקיהם. ילמדנו.

אות לט

(**לבר' ח'**, **ו'**).
ויפתח נח את חלון התבה. א"ר שמעון בן לקיש חלון א' עשה נח במדור העליון, ומי שהיה מביט בה היה רואה מסוף העולם ועד סופו. ילמדנו.

אות מ

(**לבר' ח'**, **ט"ז**).
מכאן אתה למד שנאסרו בתשמיש בתיבה, למה, שבשעה שהעולם נתון בצער ובחרבן, אסור לאדם להזקק בפריה ורביה, שלא יהא הב"ה עוסק בחרבן העולם ואתה בונה. ילמדנו.

אות מא

(**לבר' ח'**, **י"ט**).
למשפחותיהם יצאו. וכי יש משפחות לבהמה, אלא משפחה שלא נדבקה למין אחר, לכך ייחסן הב"ה עם בני נח. ילמדנו.

אות מב

(**לבר' ח'**, **כ"א**).
כשבא נח לצאת מן התיבה וכל הבאים עמו בתיבה, א"ל הב"ה: פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה (שם, ט', ז'), א"ל נח: רבון העולם, שמא אתה חוזר ומביא מבול לארץ, א"ל: לא, אני נשבע שלא אביא מבול לארץ, שנ' וירח את ריח הניחח. ילמדנו.
מה הוא רע מנעוריו, אמר הב"ה: אתה עשית אותו רע, למה, תינוק בן חמש, ובן שש, בן שמונה, אינו חוטא, ומשהוא גדל הוא מגדיל יצר הרע. אם תאמר אין אדם יכול לשמור את עצמו, אמ' הב"ה אתה עשית אותו רע משגדלת, תינוק היית ולא חטאת, וגדלת וחטאת, וכמה דברים קשים בעולם מיצר הרע ומרים ממנו, ואתה ממתקן, אין לך מר מן התרמוס, ואתה שוקד לשולקן במים וממתקן, וכן החרדל, ודברים רבים, ומה מרים שבראתי אתה ממתקן לצרכך, יצר הרע המסור בידך על אחת כמה וכמה. ילמדנו פ' בראשית.

אות מג

(**לבר' ח'**, **כ"ב**).
עוד כל ימי הארץ וגו'. א"ר יצחק למה היו מורדים, מפני שהיו זורעין והיו עושים בשכונה א' מזון לארבעים שנה. אמ' להם הב"ה: וכי על זה אתם עושים, עוד כל ימי הארץ זרע וקציר. אמר שמואל למה היו מורדין, שהיו עושין לעצמם בנים ובני בנים עד חמשה וששה דורות ולא היו מתים. א"ל הב"ה: וכי על זה אתם מורדים עוד כל ימי הארץ זרע וקציר, שתהיו יולדים וקוברים; וקור וחום, שתהיו מתיסרים בשחפת ובקדחת; וקיץ וחורף, שתהיו מתקיצין ופניכם מתחרפין ואינן פוסקין, ותהיו מצטערין בגופיכם ואין אתם שובתים ביום ובלילה, ותהיו נדונין באש ובשלג. ילמדנו.
פר' בראשית.

אות מד

(**לבר' ט'**, **י"ח**).
ויהיו בני נח וגו', מאי ויהיו, שעשה להם הב"ה הויה. ילמדנו.
שם חם ויפת, וכי שם היה הגדול, והלא כבר נאמר אחי יפת הגדול (שם, י', כ"א), ולמה הקדימו לשם, שהיה כשר ושלם לבוראו. ילמדנו.
וחם הוא אבי כנען, הוא אחד משלשה ששמשו בתיבה ולקו: חם, כלב, ועורב. חם לקה בעורו, כלב נקשר, עורב רק. ילמדנו.

אות מה

(**לבר' ט'**, **כ'**).
איש האדמה, כיון שנזקק לאדמה נעשה חול. א"ר יהושע בתחלה איש תמים ועכשו איש האדמה. ילמדנו.
ויטע כרם, משנטע כרם נקרא איש האדמה ונעשה חול. שלשה נזקקו לאדמה ונעשה חולין ואלו הן: קין, ונח, ועוזיה. קין, וקין היה עובד אדמה (שם, ד', ב'), וכתיב ביה נע ונד תהיה בארץ (שם, י"ב). נח, נתבזה, שנ' וישת מן היין (שם, ט', כ"א). בו ביום נטע, בו ביום עשה פירות, בו ביום בצר, בו ביום דרך, בו ביום שתה ונשתכר. בא שטן ונשתתף עמו, הביא כבש והרגו תחת הגפן, אחר כך הביא ארי והרגו, ואחר כך קוף, ואחר כך חזיר, והשקו מדמיהם. לפיכך קודם שישתה האדם הוא כרחל שאינה יודעת כלום, שתה חמשה ששה כוסות מתגבר כארי ואומר אין כמותי בעולם, כיון ששתה עשרה כוסות

נעשה כחזיר מתלכלך במי רגלים ובדבר אחר, נשתכר יותר נעשה כקוף מרקד ומשחק ומוציא נבלות הפה ואינו יודע מה הוא עושה. וכן עשה נח. ועוד שקלל זרעו ואמר ארור כנען (שם, כ"ה). ומה נח שהב"ה פירש שבחו כן, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. ועוזיה, מנין, שנ' כי עובד אדמה היה (דה"ב כ"ו, י'), הפקיר עצמו לאדמה והיה עוסק בארצו, ולא היה נזקק לתורה ולא היה נכנס לשמוע דברי תורה. יום אחד נכנס לבית הועד, ובידו מקטר קטרת להקטיר (שם, י"ט), מיד נצטרע, שנ' והצרעת זרחה במצחו (שם). מי גרם לו, על שהפקיר עצמו לאדמה. וכן נח, ויחל נח איש האדמה, וישת מן היין, מי גרם לו להתבזות, על שהפקיר עצמו לאדמה. נח היה אחד מן הארבעה שהתחילו בארבעה דברים. נח התחיל בנטיעה, שנ' ויחל נח איש האדמה ויטע כרם, ומהיכן נטע, מן הזמורות שהכניס עמו, ויש או' מחרצנים שהכניס בתיבה. אברהם התחיל בזקנה וכו'. משה התחיל בכהונה וכו'. בלעם התחיל בקוביא וכו'. ילמדנו.

אות מו

(**לבר' ט'**, **כ"ב**).

וירא חם וגו'. ראה בעיניו והגיד בפיו, גרם לעצמו להיות עבד. כך יהיו בניו לדורות יוצאין בשני אברים הללו, שנ' לחפשי ישלחנו תחת עינו, תחת שנו (שמ' כ"א, כ"ו - כ"ז). ילמדנו.

אות מז

(**לבר' ט'**, **כ"ג**).

וילכו אחורנית, שהיו מהלכין לאחוריהם. ילמדנו.

ויכסו את ערות אביהם, שהיה ביאתן כדרך הליכתן. מה פרע להם הב"ה, נתן לשם הטלית, וליפת קבורה בארץ ישראל, שנ' אתן לגוג שם קבר (יח', ל"ט, י"א). ולשם מה פרע לו, כשנכנסו בני אהרן להקריב, ותצא אש מלפני י"י ותאכל אותם (וי' י', כ'), אותם ולא בגדיהם, שריפת נשמה וגוף קיים. הרי בצדיקים, ברשעים מנין, כשעלה סנחריב מלך אשור לירושלים וחילותיו, נשרפו גופותם ולא בגדיהם שהיו מבני בניו של שם, שנ' בני שם עילם ואשור (בר' י', כ"ב), וכתי' שם עילם ואשור (דה"א א', י"ז). ילמדנו.

אות מח

(**לבר' ט', כ"ה**).
חם בא על אשתו בתיבה ונתעברה מן כנען, לפיכך נתקלל. ר' נחמיה או' כנען ראה והגיד לאביו, ואביו לאחיו, לפיכך חזרה הקללה לעקרה. ילמדנו.

אות מט

(**לבר' י', י"א**).
ארבעה חסידים היו שם בדור הפלגה: שם, ועבר, ונח, ואברהם. שם ועבר ואברהם הטמינו עצמן. אשור פירש מהם, שנ' מן הארץ ההיא יצא אשור, אל תקרי מן הארץ ההיא אלא מן העצה ההיא, הלך ובנה נינוה, לפיכך חמל עליו בימי יונה ולא הפכה. אבל נח עמד ומסר עצמו על קדושת השם והיה מוחה בהם, ולא קבלו ממנו. ילמדנו.

אות נ

(**לבר' י', י"א - י"ד**).
למה נתעסק הב"ה לכתוב ייחוסיהן של אומות העולם, להודיע עקריהן ונוולויהן שהיו כולן בני זמה, וכה"א ומצרים ילד וגו', אשר יצאו משם פלשתים וגו', אשר הולידו לא נאמר אלא אשר יצאו, להודיע שהם כולם בני זמה. ילמדנו פרש' וישב יעקב.

אות נא

(**לבר' י"א, א'**).
ויהי כל הארץ שפה אחת. אמר הב"ה: אני עושה שלום בעולמי, ורשעים אלו עמדו ליתן מחלוקות בעולמי. ומנין שחלקו על הב"ה, שנ' כל הארץ שפה אחת, שפה אחת, ששפו פורענות לעולם. אמרו: לא כל הימנו שיבור לו העליונים ויתן לנו התחתונים, נעלה לרקיע ונכנו בקרדומות. נחלקו לשלש כתות. אחת אומרת: נעלה ונשב שם, ואחת או': נעלה ונעשה עמו מלחמה, ואחת או': נעשה שם עבודה זרה. זו שאמ' נעלה ונשב שם, כתי' בהו ומשם הפיצם י"י (שם, ט'). זו שאמ' נעשה עמו מלחמה, נעשו קופין ורוחין ושדין. זו שאמ' נעשה שם עבודה זרה, עליהם נאמ' כי שם בלל י"י שפת וגו' (שם). ילמדנו.

אות נב

(**לבר' י"א, ג'**).
הבה נבנה לנו עיר. אמ' להם הב"ה: בהבה מרדתם, בהבה אני מבלבל אתכם. רבה פר' ל"ח ובילמדנו.
(שם, למטה). הבה נבנה לנו עיר, ירד הוא למטה ואנחנו נעלה לשמים, ואם לאו נעשה עמו מלחמה. ואעפ"כ הניחן, ואמ' להן: עשו, ועתה לא יבצר מהם וגו' (בר' י"א, ו').
ויושב בשמים ישחק וילעג למו, שאלו לא בנו היו או': אלו בנינו היינו עולים לשמים ונלחמים כנגדו. הצליח להם ועשו הבנין. הביט בהם והפיצם, שנ' ויפץ י"י אותם משם (שם, ח'), א"ל אתם אמרתם פן נפוץ (שם, ד'), תהיו נפוצים. ילמדנו.

אות נג

(**לבר' י"א, ו'**).
ועתה לא יבצר וגו'. פשט להם הב"ה יד ימינו לעשות תשובה, ואמרו לא יבצר מהם, אפי' אותם אנשים נבצרים מן העולם אין עושין תשובה. ילמדנו.
הבה נרדה (שם, ז'). והלא הכל גלוי וצפוי לפניו, אלא ללמד לבריות שלא לגמור את הדין ושלא לומר דבר שלא ראה. ילמדנו.

אות נד

(**לבר' י"א, ט'**).
על כן קרא שמה בבל כי שם בלל י"י שפת כל הארץ, שבראשונה היו מדברים בלשון הקדש, ובו בלשון נברא העולם. ילמדנו.

אות נה

(**לבר' י"א, כ"ח**).
כשהשליכו לאברהם לכבשן האש, היה הרן עומד שם והיו אומות העולם או': בשביל צדקת הרן אחיו שעומד שם נשא לו פנים, מיד יצא גץ של אש ושרף את הרן, ועד אותו היום לא היה בן שמת בפני אביו אלא הרן, שנ' וימת הרן על פני תרח אביו, מהו באור כשדים, מלמד שיצא גץ של אש מן הכבשן ושרפו. ילמדנו פר' לך לך.

אות נו

(**לבר' י"ב, א'**).

זש"ה ולא אחד עשה ושאר רוח וגו' (מלאכי ב', ט"ו). א"ר שמעון בן לקיש ולא אחד עשה, זה אברהם שהיה יחידי בעולם במעשיו, והפרישו הב"ה מע"ז, שנ' כי אחד קראתיו (יש' נ"א, ב'). ושאר רוח לו, בנים ובני בנים שנתן לו הב"ה, שנ' ואברכהו וארבהו (שם). מאי כי אחד קראתיו, אמר הב"ה: אני יחידי בעולמי ואתה יחידי בעולמך, וטוב לו ליחיד להלוך עם היחיד, אלא צא מחרן שלא תהא כאנשי חרן. מלמד שאנשי חרן רעים וחטאים גדולים היו, וקבצם אברהם כמה פעמים ויסרם, והיה אומר להם: לא שמעתם מה עלתה לדור המבול שהיה לפניכם, שלא היה להם לב להבין והיו מקשין ערפם וממרים דברו, ואלמלא לא אמר הב"ה שאינו מביא מבול בשבועה, כדי הייתם להביא מבול עליכם. וכשראה הב"ה שלא קבלו ממנו, אמר: אין נאה לצדיק זה לישב בין רשעים הללו. מיד אמר לו: צא מהם שלא תהא דומה להם, שנ' ויאמר י"י אל אברם לך לך מארצך וגו'. א"ר שמעון אפילו עירובי תבשילין שמר אברהם אבינו. א"ל הב"ה: אתה מדקדק במצות ואתה יושב בין עובדי עבודה זרה, צא מביניהם, שנ' לך לך מארצך. את מוצא שתרח אבי אברהם היה עושה צלמים ועובד אותם. א"ל הב"ה: קום לך מארצך וממולדתך. מהו לך לך, מאה, א"ל הב"ה: בן מאה תוליד בן כשר. ור' לוי אמר לך לך, נסיון ראשון ונסיון אחרון, כשם שהיה בנסיון הראשון כך היה בנסיון האחרון, בנסיון ראשון נאמר לו: לך לך מארצך, ובנסיון אחרון נאמר לו: לך לך אל ארץ המוריה (בר' כ"ב, ב'). ילמדנו. אל הארץ אשר אראך, לא אמר לו למקום פלוני, נסיון בתוך נסיון, יש אדם שהולך ואינו יודע לאיזה מקום הולך. ילמדנו.

אות נז

(**לבר' י"ב, ב'**).

ואעשך לגוי גדול, ואשימך אין כתי' כאן אלא ואעשך, א"ל: אני בורא אותך בריה חדשה, כענין שנ' ויעש אלהים את שני המאורות (שם, א', ט"ז). ואימתי עשה הב"ה לגוי, משקבלו את התורה ישראל, שכן הוא או' ומי גוי גדול וגו' (דב' ד', ח'). ואברכך, שאני בכבודי מברכך. ואגדלה שמך, ששמך מתגדל בעולם. והיה ברכה, ברכתך קודמת לברכתי, בתחלה מגן אברהם ואח"כ מחיה המתים. ד"א והיה ברכה, א"ל הב"ה: בשעה שבראתי את עולמי הייתי זקוק לברך בריותי, ברכתי אדם וחוה, שנ' ויברך אותם אלהים וגו' (בר' א', כ"ח), וכן לנח, ויברך אלהים את נח וגו' (שם, ט', א'), מכאן ואילך אתה

היה ברכה. וכיון שעמד יצחק בקש אברהם לברכו, צפה שעשו ויעקב יוצאים ממנו ולא ברכו. משל למלך שהיה לו פרדס וכו'. בויברך אלהים את יצחק. ילמדנו.

אות נח

(**לבר' י"ב, ג'**).

ואברכה מברכיך, א"ל עתיד אני להעמיד מבני בניך שבט שמברך את ישראל, אמר לפניו: ומי מברך לאותו שבט א"ל: אני אברך לאותו שבט, שנ' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (במ' ו', כ"ז). ילמדנו.

אות נט

(**לבר' י"ב, ד'**).

וילך אברם כאשר דבר אליו י"י, מלמד שהלך בדרכי קונו יותר ממה שצוהו קונו. ילמדנו.

אות ס

(**לבר' י"ב, ו'**).

ויעבר אברם בארץ, עד עכשיו נתבקש להם זכות הארץ. ד"א ויעבר אברם בארץ, מלמד שהיה מסבב ומעיין במתנה שהנחילו הב"ה. ילמדנו.

עד מקום שכם, עד מקום ראשי הגבולין. והכנעני אז בארץ, מלמד שהיה הכנעני רואה את אברהם ואומר: ראו זקן זה הולך בארץ ודומה כמשוגע. וכיון ששמע כך, א"ל הב"ה: התהלך בארץ (שם, י"ג, י"ז). והיה מחרק את שיניו עליו ואמר: אם אני אראהו בתוכה מיד אני הורגו. ילמדנו.

אות סא

(**לבר' י"ב, ח'**).

א"ר יוחנן לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלא לא הקדים אברהם אבינו תפלתו בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, שנ' ויעתק משם וגו', ויבן שם מזבח לי"י. ילמדנו.

אות סב

(**לבר' י"ב, י"א**).

כיון שהגיע אברהם לפיילי של מצרים ועמדו על היאור, ראה אברהם בבואה של שרה

במים כחמה זורחת. א"ל: הנה ידעתי כי אשה יפת מראה את, הא למדת שלא היה יודע קודם לכן. ילמדנו.

אות סג

(**לבר' י"ב, י"ג**).
למען ייטב לי בעבורך. לעולם צריך אדם ליתן מקום לשעה, דכתי' לך עמי בא בחדריך וגו' (יש' כ"ו, כ'). ואף אבות העולם נתנו מקום לשעה והחליפו דבורם והחניפו למי שהשעה עומדת לו. אברהם נטפל לשרה, שנ' למען ייטב לי בעבורך. יצחק החניף לעשו, שנ' ויאהב יצחק את עשו (בר' כ"ה, כ"ח). ויעקב ליוסף, שנ' ויקרא לבנו ליוסף (שם, מ"ז, כ"ט). ילמדנו.

אות סד

(**לבר' י"ב, ט"ו**).
ויהללו אותה אל פרעה, אמרו: אין דרך זו להשתמש בה הדיוט. ילמדנו.

אות סה

(**לבר' י"ב, י"ז**).
מהו על דבר שרי, באותה שעה ירד מלאך מן השמים והשרביט בידו. בא פרעה לשלוף שערה, היה מכהו בידו; בא לנגוע בבגדה, היה מכהו; והיה מלאך נמלך בשרה, ואם היתה שרה או' לו שילקה, היה מכהו, ואם היתה או' שימתין קמעא, היה עושה. ואף אפרכין ושרים וכל בני ביתו לקו, דכתי' את פרעה. מהו נגעים גדולים, גדולים מכל נגעים שבאו ושעתידים לבא על בני אדם. ילמדנו.
ואת ביתו, לרבות עבדים וכתלים ועמודים וכל דבר. ילמדנו.

אות סו

(**לבר' י"ג, י'**).
זש"ה תחשכנה עיניהם מראות וגו' (תה' ס"ט, כ"ד). את מוצא שהצדיקים מתרוממים מעיניהם, וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק (בר' כ"ב, ד'), וכן ביצחק, וישא עיניו וירא והנה גמלים (שם, כ"ד, ס"ג), וכן ביעקב, וישא עיניו וירא והנה עשו בא (שם, ל"ג, א'). הרשעים נופלים בעיניהם, וישא לוט וירא את כל ככר הירדן (שם, י"ג,

י'), זה סדום, הניח לאברהם והלך לסדום לעשות מעשיהם, לכך נקרא לוט, שמו גרם לו. ילמדנו פ' וישב יעקב.

אות סז

(**לבר' י"ג, י"ד**).

וי"י אמר אל אברם וגו'. כל זמן שהיה אברם דבק בלוט לא היה הדבור עליו, כיון שפירש ממנו נגלה עליו מיד, דכת' וי"י אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו, ללמדך שאין שכינה שורה במקום טנוף ע"ז. ילמדנו פ' ויצא יעקב.

אות סח

(**לבר' י"ד, ג'**).

כל אלה חברו אל עמק השדים, למה נקרא שמה שדים, שהיתה מניקה אותם כמו שהשדים מניקים את התינוק. ילמדנו.

הוא ים המלח, שבעונם נעשה אותו עמק מים מלוחים, הה"ד ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה (תה' ק"ז, ל"ד). ילמדנו.

אות סט

(**לבר' י"ד, ז'**).

וישובו ויבאו אל עין משפט היא קדש וגו'. יתברך שמו של הב"ה מגיד מראשית אחרית, על ידי שעתיד משה ליטול משפטו בקדש על ידי המים לפיכך נקראה עין משפט. ילמדנו.

ויכו את כל שדה העמלקי, ולכמה דורות נולד עמלק. ילמדנו.

אות ע

(**לבר' י"ד, י"ד**).

וישמע אברם כי נשבה אחיו, וכי אחיו היה, אלא ענותנותו של אברהם, אחר אותה מריבה, דכתי' ויהי ריב בין רועי וגו' (שם, י"ג, ז'), קורא אותו אחיו, דכתי' כי אנשים אחים אנחנו (שם, ח'). ד"א וישמע אברם כי נשבה אחיו, וכי אחיו היה, אלא שהיו קלסטורין שלו דומין לאברהם, וכיון ששבו אותו היו סבורין שבן אברהם הוא. ילמדנו.

וירק את חניכיו, שנטל כסף וזהב וחפה אותם. א"ל: הוו יודעין שבמלחמה אתם יוצאים, אל תתנו עיניכם בכסף וזהב, הרי כל זה שלכם. ד"א הריקן בדברים, א"ל: מי האיש

הירא ורך הלבב וגו' (דב' כ', ח'). כיון שא"ל כך, הריקן אחד אחד, ולא נשתייר מהם אלא אליעזר, מנין שמונה עשרה ושלש מאות. הה"ד וירדף ולא כתי' וירדפו, ואו' ויכם וירדפם עד חובה (בר' י"ד, ט"ו). ילמדנו.

אות עא

(**לבר' י"ד, ט"ו**).

ויחלק עליהם לילה. ר' בנימין אמר הלילה נחלק מאיליו, רבנין אמרין יוצרו חלקו. ילמדנו, רבה פ' מ"ג. א"ל הב"ה: אתה עשית הרג בשונאי מחצי הלילה עד הבוקר, חייך אני יורד והורג בשונאי בניך מחצי הלילה עד הבוקר, הה"ד ויהי בחצי הלילה וי"י הכה כל בכור (שמ' י"ב, כ"ט). א"ר יהושע דסכנין סימן נתן הב"ה שכל מה שאירע לו, יארע לבניו. באברהם כתי' אשר בחרת באברם (נחמיה ט', ז'), בבניו כתי' ובך בחר י"י (דב' י"ד, ב'). באברהם כתי' לך לך וגו', (בר' י"ב, א'), ובבניו כתי' ואמר אעלה אתכם (שמ' ג', י"ז). באברהם כתי' ואעשך לגוי גדול (בר' י"ב, ב'), בבניו כתי' כי מי גוי גדול (דב' ד', ז'). [באברהם כתי' אחד היה אברהם (יח' ל"ג, כ"ד), ובבניו כתי' ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (דה"א י"ז, כ"א)]. באברהם כתי' ויהי רעב בארץ (בר' י"ב, י'), בבניו כתי' והרעב בארץ (שם, מ"ג, א'). באברהם, כשירד למצרים, נזדווגו לו המצרים, שנ' ויראו אותה שרי פרעה וגו' (שם, י"ב, ט"ו), בבניו כתי' הבה נתחכמה לו (שמ' א', י'). וכן בכל העינים. ילמדנו.

עד חובה מהו חובה, חזרנו בכל המקומות ולא מצינו מקום ששמו חובה, אלא ללמדך שדן נקראת חובה על שם ע"ז שעתידין ישראל לעשות. רבה פר' מ"ג ובילמדנו.

וישב את כל הרכש (בר' י"ד, ט"ז), א"ר יודן אנשים ונשים החזירו וטף לא החזירו, רבה פר' מ"ג, ובילמדנו.

וגם את לוט אחיו ורכושו (שם), וגם וגם, לרבות אפילו כלי תשמישו ששוה פרוטה. ילמדנו.

אות עב

(**לבר' י"ד, כ'**).

אשר מגן צריך בידך, מהו מגן, מנגנא עשה הב"ה ומסרו בידך. ילמדנו.

אות עג

(**לבר' י"ד, כ"א**).
ויאמר מלך סדום אל אברם וגו'. א"ל: תן לי הנפש שאתה הצלתני מהריגת אותם מלכים, שאלו הרגו אותי היו לוקחים את נפשי וממוני, טול לך אתה ממוני שהצלתני. ילמדנו.

אות עד

(**לבר' י"ד, כ"ב**).
א"ר הונא אבות העולם הפרישו תרומות ומעשרות. אברהם הפריש תרומה, שנ' הרימותי ידי וגו'. יצחק הפריש מעשר שני, שנ' וימצא בשנה ההיא מאה שערים (בר' כ"ו, י"ב). ילמדנו פ' ראה.

אות עה

(**לבר' ט"ו, ה'**).
הבט נא השמימה, הבט השמים אין כתי' כאן אלא השמימה, א"ל הב"ה: בהא בראתי עולמי, הריני מוסיפה על שמך ואתה פרה ורבה. ילמדנו.
כה יהיה זרעך, א"ר אחא אין העולם חסר משלשים צדיקים, שכן אמ' הב"ה לאברהם כה יהיה זרעך, יהיה בגימ' שלשים. ילמדנו.
(**לבר' ט"ו, ז'**).
א"ר ברכיה הכהן בשעה שירד אברהם אבינו לכבשן האש, היו מלאכי השרת מריבין זה עם זה, זה אומר: אני יורד ומצילו. א"ל הב"ה: אין זו שלכם, אלא אני יורד ואצילנו, שנ' אני י"י אשר הוצאתיך מארץ כשדים. ילמדנו.

אות עו

(**לבר' ט"ו, י"ח**).
ביום ההוא כרת י"י את אברם ברית לאמר. גדולה מילה שנשבע הב"ה לאברהם שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם, שנ' גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו (זכ' ט', י"א), וכת' ביום ההוא כרת י"י את אברם ברית לאמר. ומי יורד לשם, את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמוני (בר' ט"ו, י"ט), למה, שכולם ערלים. הה"ד רדה והשכבה את ערלים (יח' ל"ב, י"ט). ילמדנו.

אות עז

(**לבר' י"ז, ב'**).

התהלך לפני והיה תמים. כשאמ' לאברהם והיה תמים, התחיל תמה, אמ': עד עכשו איני תמים, אם אני מל אהיה תמים. אמ': חמש ערלות הן וכו', אם אמול נמצאתי חסר מאברי. א"ל הב"ה: מה אתה סבור שאתה שלם, אינך שלם אלא חסר חמשה אברים, עד שלא תמול היה שמך אברם, רמ"ג, ומנין אבריו של אדם רמ"ח, מול והיה תמים, והיה שמך אברהם (שם, ה'), הוסיף לו ה', לפיכך והיה תמים. ילמדנו.

אות עח

(**לבר' י"ז, ד'**).

אני הנה בריתי אתך וגו'. א"ר ישמעאל גדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות מהפסוקים המפורשים. והיה אברהם יושב ותמה היאך ימול. כיון שא"ל ואתנה בריתי ביני ובינך (שם, ב'), מה כתי' אחריו, ויפול אברהם על פניו (שם, ג'), כיון שנפל על פניו רמז הב"ה לאותו מקום ועקצו הקרקע ונמצא מהול. הה"ד וידבר אתו אלהים לאמר אני הנה בריתי אתך (שם ג' - ד'), הרי אתה מהול, וכתי' בעצם היום הזה נמול אברהם (שם, כ"ו), מל אברהם לא נאמר אלא נמול. משל לאוהבו של מלך שהיה רוצה לשדך בתו של מלך, והיה מתבייש לומ' לו, ולא היה יודע כיצד יעשה. הבין המלך מה שבלבו, א"ל: מה אתה רוצה, הרי בתי לתוך ביתך. כך אברהם, כשא"ל הב"ה ואתנה בריתי ביני ובינך, נתבייש ונפל על פניו, בנפילתו נמצא מהול. הה"ד אני הנה בריתי אתך. ילמדנו.

אות עט

(**בר' י"ז, י"ח**).

ויאמר אברהם לו ישמעאל יחיה לפניך. אמר הב"ה: אין בו דעת בזקן הזה. אמר לפניו: רבשל"ע, נזקנתי ונקטנה דעתי עלי, הרי נזקנתי ואיני רואה בן מיוחס לפניך. א"ל הב"ה: אבל שרה אשתך יולדת לך בן (שם, י"ט), בן הדומה לך ויהיה מיוחס, ואני כורת לו ברית עד סוף כל הדורות. ועל ישמעאל כבר שמעתיך הנה ברכתי אותו (שם, כ'), ודע ששנים עשר נשיאים יוליד ויעמדו במלכותו, והאחרון הבא בסוף השנים עשר יהיה חגר ויגזור גזרות קשות בעולם, וימיו מועטין, ומתגדלת מלכותו באחרון, שנ' ונתתיו לגוי גדול (שם), ואת בריתי אקים את יצחק (שם, כ"א), הרי גאולה מתחלת לישראל. ילמדנו.

אות פ

(**לבר' י"ז, י"ט**).
את מוצא שהב"ה קרא שמות לישראל: נתן בן לאברהם וא"ל: וקראת את שמו יצחק, יצחק בגימטריא ר"ח, מאתים ועשר שעשו ישראל במצרים, דמשנולד יצחק התחיל הב"ה מונה בשעבדו, ושמונת ימי מילה, שהוא התחיל במילה תחלה. וצ"ע מן העשר. ילמדנו פ' ואלה שמות.

אות פא

(**לבר' י"ח, א'**).
זש"ה אז יגלה אזן אנשים (איוב ל"ג, ט"ז), זה אברהם שגלה לו הב"ה שעבוד מלכיות וגלה לו את הקץ, שנ' קחה לי עגלה משולשת וגו' (בר' ט"ו, ט'), התם. ובמוסרם יחתום (איוב, שם), שחתם הב"ה בבשרו ברית מילה, דכתי' ואתנה בריתי וגו' (בר' י"ז, ב'), וקבל צוויו של הב"ה והלך ומל עצמו, שנ' נמול אברהם (שם, כ"ו). רבן גמליאל אומר לא מלו אלא רפאל, ולאחר שמלו בא הב"ה לבקרו, שנ' וירא אליו י"י באלוני ממרא. ילמדנו.

אות פב

ר' יצחק נפחא פתח מזבח אדמה תעשה לי וגו', אבא אליך וברכתיך (שמ' כ', כ'). אמ' הב"ה: מי שהוא זובח עולה או שלמים אני נגלה אליו ומברכו, אברהם שזבח עצמו לפני עאכ"ו. לכך נאמ' וירא אליו י"י באלוני ממרא. ילמדנו.
בנוהג שבעולם כשהתלמיד חולה והרב הולך לבקרו, התלמידים הולכים תחלה ואו' שליחות הרב לחולה שהרב הולך לבקרו, ואח"כ בא הרב לבקרו. והב"ה אינו כן, כשמל אברהם והיה מצטער מן המילה, אמ' הב"ה למלאכי השרת: נלך ונבקרו, עד שהמלאכים הולכים לבקרו, קדמן הב"ה, שנ' וירא אליו י"י באלוני ממרא ואח"כ וישא עיניו וירא וגו', (בר' י"ח, ב'), יש עניו גדול מזה. ילמדנו.

אות פג

כחום היום, הרתיח הב"ה אותו היום כדי שלא יעברו העוברים והשבים וילך ויצטער. ילמדנו.

אות פד

(**לבר' י"ח, ב'**).

וישא עיניו וירא, אע"פ שהשכינה מדברת עמו, דעתו לעוברים ולשבים לפי שהיה זריז במצות. והנה שלשה אנשים, והנה דמותם כבני מלכים. וירא וירץ לקראתם, למה רץ, שראה רגליהם צלויות באש. ורגלי מלאכי השרת ניכוות, אלא להראות לאברהם כדי שידעו אם מסרב אם מהבהב. מיד, וירץ לקראתם. ילמדנו.

וירא וירץ לקראתם, אמר לו הב"ה: בשכר ג' ריצות שרצת, אני ארוץ לפני בניך ג' ריצות בשעת מתן תורה. ואלו הן ג' ריצות: וירא וירץ לקראתם, ואל הבקר רץ אברהם (שם, ז'), וימהר לעשות אותו (שם). והיכן פרע לו, בסיני, דכתי' י"י מסיני בא וגו' (דב' ל"ג, ב'). ילמדנו.

אות פה

(**לבר' י"ח, ד'**).

יוקח נא מעט מים ורחצו, כל מה שעשה אברהם למלאכים פרע לו הב"ה לבניו. אמר לו: אתה אמרת יוקח נא, אני אתן לבניך מצות פסח, ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו' (שמ' י"ב, ג'). נא, אל תאכלו ממנו נא (שם, ט'). מעט, אני מגרש שונאים מפני בניך מעט מעט, וכו' לעיל. ילמדנו.

אות פו

(**לבר' י"ח, י"ג**).

אמ' רבן שמעון בן גמליאל כמה דיו משתפכת, וכמה קולמוסין משתברין, וכמה עורות נאבדין, וכמה תינוקות מתרצצין, ללמוד דבר שלא היה בתורה, ללמדך כמה כח השלום, דכתי' ואדני זקן (שם, י"ב), וכתי' ואני זקנתי (שם, י"ג). ילמדנו פ' צו.

אות פז

(**לבר' י"ח, י"ד**).

למועד אשוב אליך כעת חיה, זבדי בן לוי אמ' סרט סריטה א' בכותל, א"ל: כשתגיע חמה לכאן שרה נפקדת. ילמדנו.

אות פח

(**לבר' י"ח, י"ז**).

וי"י אמר המכסה אני וגו'. א"ר לוי למה גלה הב"ה לאברהם, מפני שהיה אברהם מהרהר על דור המבול ועל דור הפלגה שאי אפשר שלא היה בהם עשרים צדיקים או עשרה צדיקים שיתלה להם בזכותם. לפיכך אמר הב"ה: גולה אני לו שלא יהא אומר אף בסדום היו צדיקים. לא הספיק לומר, מיד: וי"י אמר המכסה אני מאברהם. כיון שאמר לו כל אותו ענין, מה השיבו, ויגש אברהם ויאמר (שם, כ"ג). ילמדנו.

אות פט

(**לבר' י"ח, י"ט**).

כי ידעתיו למען אשר יצוה, מהיכן למד אברהם את התורה, רשב"י אומר נעשו כליותיו כשני כדין של מים והיו נובעים תורה, שנ' אף לילות יסרוני כליותי (תה' ט"ז, ז'). ר' לוי אמר מעצמו למד את התורה, שנ' מדרכיו ישבע סוג לב וגו' (מש' י"ד, י"ד). הה"ד כי ידעתיו למען אשר יצוה. ילמדנו.

אות צ

(**לבר' י"ח, כ"ז**).

ואנכי עפר ואפר. אמ' לפניו: אלו הרגני נמרוד הייתי עפר, ואולי שרפני הייתי אפר. א"ל הב"ה: אתה אמרת עפר ואפר, חייך שאני נותן בהן כפרה לבניך, שנ' ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת (במ' י"ט, י"ז), וכו' התם. ילמדנו.

אות צא

(**לבר' י"ח, ל"ב**).

למה עשרה, שאין הב"ה משרה שכינתו בפחות מעשרה, ואם יתחייב העולם כליה, יהיו אותם עשרה מכלין את הפורענות שלא תבא לעולם. ילמדנו.

אות צב

(**לבר' י"ח, ל"ג**).

א"ר ברכיה בא וראה ענותנותו של הב"ה, בנוהג שבעולם ב' בני אדם עומדין ומשיחין,

בקשו להפרד, הקטן נוטל רשות מן הגדול, והב"ה כשדבר עם אברהם ובקש להפרד ממנו, נטל רשות מאברהם, שנ' וילך י"י כאשר כלה לדבר עם אברהם וגו'. ילמדנו.

אות צג

(**לבר' י"ט, א'**).

וירא לוט וירץ לקראתם, מתלי אמרי קרב לגבי דהנא ואדהן, ולפי שנתחבר לוט עם אברהם למד הכנסת אורחים. ילמדנו.

אות צד

(**לבר' י"ט, ג'**).

ומצות אפה ויאכלו, והלא אין אכילה למלאכי השרת, אלא ללמדך דרך ארץ שלא ישנה אדם ממנהג המדינה. ילמדנו.

אות צה

(**לבר' י"ט, ח'**).

הנה נא לי שתי בנות. בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו ליהרג על בנותיו ועל אשתו, וזה מוסר את בנותיו להתעולל בהם, אלא מלמד שגם הוא היה שטוף בזמה. א"ל הב"ה: חייך לעצמך אתה משמרן, ולבסוף תינוקות של בית רבן משחקין וקורין ותהרן שתי בנות לוט מאביהן (שם, ל"ו). ילמדנו.

אות צו

(**לבר' י"ט, ט'**).

עתה נרע לך מהם, מה שאנו רוצים לעשות באותם אנשים, נרע לך, לשון מטונף הוא. ילמדנו.

אות צז

(**לבר' י"ט, י"ג**).

פני י"י וישלחנו י"י לשחתה, י"י י"י שני פעמים, למה, אמר הב"ה: אני שפרעתי מעוברי עבירה, ואני הוא שעתיד לשלם שכר טוב לגודר עצמו מן העבירה. ילמדנו.

אות צח

(**לבר' י"ט, כ"ד**).
א"ר שמעון בן לקיש המוליר הזה בקש אדם להוציא ממנו חמין מוציא, צונן מוציא, כך כשבקש הב"ה להוציא מן השמים לחם, הוציא, הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמ' ט"ז, ד'), וכשבקש להחריב סדום, וי"י המטיר על סדום גפרית. ילמדנו.

אות צט

(**לבר' י"ט, כ"ט**).
אשריהם הצדיקים ואשרי דבוקיהם, שאפי' בשעת כעסו של הב"ה נזכר ללוט והצילו בזכות אברהם, שנ' ויהי בשחת אלהים וגו'. ילמדנו.

אות ק

(**לבר' כ"א, א'**).
א"ר לוי כשהתקופות נכנסות מתיבשות העשבים ומפריחות האילנות, כך יבשו העשבים, כי עצור עצר י"י וגו' (שם, כ', י"ח), ופרחו האילנות, זו שרה, וי"י פקד את שרה (שם, כ"א, א'). הה"ד הובשתי עץ לח (יח', י"ז, כ"ד), זו אשתו של אבימלך, הפרחתי עץ יבש (שם), זו שרה. ילמדנו.
וי"י פקד את שרה כאשר אמר, הוא וסנקליטין שלו. כל מקום שנ' וי"י, הוא ובית דינו של מעלה. ילמדנו.

אות קא

(**לבר' כ"א, ח'**).
אברהם התחיל בשלושה דברים: בזקנה, ובפונדק ובליגטמא, ויש או' אף בייסורין. אמ' אברהם לפני הב"ה: רשל"ע, אלולי שנתת שלוה לדור המבול, לא היו מכעיסין ומורדין בך. א"ל: חייך ממך אני מתחיל. לפיכך נתיסר בבנו, שנ' ויגדל הילד ויגמל, א"ר הושעיא שנגמל מן הייסורין, ואידך אמ' שנגמל מיצר הטוב ליצר הרע, וי"א מיצר הרע ליצר הטוב. ילמדנו.
[קא*] (**לבר' כ"א, י"ב**).
כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, מכאן את למד שהיה אברהם תפל לשרה בנביאות. ילמדנו, שמות רבה, פ"א.

אות קב

(**לבר' כ"א, ט"ו**).
ויכלו המים מן החמת ותשלך את הילד תחת אחד השיחים, זה הרותם הגדל במדבר. ר' יוסי בן חלפתא או' במקום שהשיח עמה אחד מן המלאכים. ר' ברכיה אמ' שהשיחה דברים קשים כלפי מעלה, אמרה לפניו: את דומה לבני אדם שהן או' ליתן דבר וחוזרין בהם, לא כך אמרת הרבה את זרעך (שם, ט"ז, י'), הרי הוא מת בצמא. מיד רמז הב"ה למלאך להראות לה את הבאר. אמ' אותו מלאך: לרשע זה שעתיד לקפח את בניך אתה מגלה לו את הבאר, וכו' לקמן. ילמדנו, רבה פר' נ"ג.

אות קג

(**לבר' כ"א, ל"ג**).
ויטע אשל, א"ר נחמיה אשל, שאל, כשהיה אדם נכנס אצלו, היה או': שאל כל מה שאתה מבקש ואני נותן לך. ועשה פונדק בפרשת דרכים, ונותן לעוברים ושבים: אכילה, שתיה, לויה. ילמדנו.

אות קד

(**לבר' כ"ב, א'**).
אחר הדברים האלה, אחר מה, אחר הרהורי דברים. את מוצא שאברהם היה מהרהר אחר מדת הדין, ומה היה או', שמא קבלתי שכרי בעולם הזה, שעזרני הב"ה באותן מלכים והצילני מן הכבשן, כבר קבלתי שכרי ואין לי שכר לעולם הבא. א"ל הב"ה: הואיל והרהרת אחרי מעשי, עולה אתה צריך להקריב, דתנן: העולה על מה היא באה, על הרהור הלב, שנ' והעלה עולות מספר כולם וגו' (איוב א', ה'). לפיכך: קח נא את בנך וגו' והעלהו לי שם לעולה (בר' כ"ב, ב'). ילמדנו.
והאלהים נסה, גדלו כנס זה של ספינה. ר' עקיבה או' נסה, ודאי, שלא יאמרו: הממו ערבבו, שנ' ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני. רבה פ' נ"ח, ילמדנו.
ויאמר הנני, מהו לשון הנני, הנני לכהונה הנני למלכות, כהונה, דכתי' נשבע י"י ולא ינחם אתה כהן לעולם (תה' ק"י, ד'), מלכות, דכתי' נשיא אלהים אתה בתוכנו (בר' כ"ג, ו'). ילמדנו, רבה פ' נ"ה.
ויאמר הנני, מהו לשון הנני, לשון ענוה, לשון חסידות. ילמדנו.

אות קה

(**לבר' כ"ב, ב'**).
ולך לך, נסיון אחרון כנסיון ראשון, ראשון בלך לך ואחרון בלך לך. ילמדנו.

אות קו

(**לבר' כ"ב, ד'**).
ביום השלישי וגו'. למה ביום השלישי ולא בראשון ולא בשני, שלא יאמרו האומות: הממו וערבבו והלך ושחט את בנו. ילמדנו.

אות קז

(**לבר' כ"ב, ז'**).
ויאמר יצחק אל אברהם אביו וגו'. בא סמאל אצל אברהם, אמ' לאברהם: סבא, סבא, הובדך לבך, בן שנתן לך למאה שנה, אתה הולך לשוחטו. א"ל על מנת כן. א"ל ואם מנסה אותך יותר מדאי, תוכל לעמוד, הנסה דבר אליך תלאה (איוב ד', ב'). א"ל: ויותר על כן. א"ל למחר יאמרו לך שופך דם אתה, חייב אתה ששפכת דם בנך. א"ל: על מנת כן. כיון שראה שלא הועיל ממנו כלום, בא לו אצל יצחק: מה ברה דעלובה הולך לישחט. א"ל: על מנת כן. א"ל אם כן כל אותן הפרגיות שעשתה אמך, ישמעאל שניא דביתא יורתא. מיד: ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי אבי, שני פעמים, כדי שיתמלא עליו רחמים. רבה פ' נ"ו, ובילמדנו.
ויקח אברהם את עצי העולה וגו' (שם, ו'), כזה שהוא טוען צלובו בכתפו. ויקח בידו את האש ואת המאכלת (שם). א"ר חנינא למה נקרא שמה מאכלת, שמכשרת אוכלין, ורבנין אמרי כל אכילות שישראל אוכלין בעולם הזה בשביל אותה מאכלת. וילכו שניהם יחדו (שם), זה לעקוד וזה ליעקד, זה לשחוט וזה לישחט. רבה פר' נ"ו, ובילמדנו.
כשהיו מהלכין אברהם ויצחק בנו, בא שטן ועמד לימינו של יצחק. א"ל: אי עלוב, בנה של עלובה, כמה תעניות נתענית אמך עד שלא באת לה, והזקן הזה נשתטה והוא הולך לשוחטך. מיד: ויאמר יצחק אל אברהם אביו, הנה האש והעצים ואיה השה לעולה (שם, ז'). באותה שעה נפל פחד ויראה על יצחק, שלא ראה מה להקריב, והרגיש במה שעתיד להיות. א"ל אביו: הואיל ואמרת, אומר לך: הב"ה בחר בך. א"ל: אם בחר בי, הרי נפשי לו, צר לי מאד על אמי. ואעפ"כ: וילכו שניהם יחדו (שם), בודאי זה לשחוט וזה לישחט. ויצחק בן שלשים ושבע שנה באותה שעה. ילמדנו.

אות קח

(**לבר' כ"ב, י"ב**).

ויאמר אל תשלח ידך אל הנער וגו'. א"ל מי אתה. א"ל: מלאך. א"ל: כשאמר לי קח נא את בנך את יחידך (שם, ב'), הוא בעצמו אמר לי, ועכשו אם הוא מבקש הוא יאמר לי. מיד: ויקרא אליו מלאך י"י שנית (שם, ט"ו), למה שנית, שלא רצה לקבל מן הראשון. באותה שעה אמר אברהם לפני הב"ה: רשל"ע, אדם מנסה לחברו שהוא אינו יודע מה בלבו, ואתה יודע מה בכליות, אתה צריך לעשות כן, שאמרת: עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (שם, י"ב). מיד פתח הב"ה את הרקיע ואת הערפל ואמר: בי נש[ב]עתי נאם י"י (שם, ט"ז). א"ל אתה נשבעת, ואני נשבעתי שלא ארד מן המזבח עד שאומר כל מה שאני צריך לומר. א"ל: אמור. אמר לפניו: לא כך אמרת לי הבט נא וגו' כה יהיה זרעך (שם, ט"ו, ה'). א"ל: הן. א"ל: ממי א"ל: מיצחק. כשם שהיה בלבי מה להשיבך ולומ' לך: אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע (שם, כ"א, י"ב), ועכשיו אתה או' לי והעלהו שם לעולה (שם, כ"ב, ב'), וכבשתי את יצרי ולא השיבותיך, כך כשיהו בניו של יצחק חוטאים ונכנסין לצרה, תהא עקידת יצחק נזכרת להם, ותחשב לפניך כאלו אפרו צבור על גבי המזבח, ותסלח להם ותפדם מצרתם. א"ל הב"ה: אתה אמרת שלך, ואני אומר שלי: עתידין בניו של יצחק לחטא לפני, ואני דן אותם בראש השנה, ואם מבקשין שאחפש להם זכות ואזכור להם עקידת יצחק, יהיו תוקעין בשופר זה לפני. אמר לפניו: ומה הוא השופר הזה. א"ל: חזור לאחוריך. מיד: וישא אברהם את עיניו והנה איל וגו' (שם, י"ג). ילמדנו. ולא חשכת את בנך את יחידך (שם, ט"ז). כשקרא המלאך מן השמים לאברהם וא"ל: אל תשלח ידך אל הנער (שם, י"ב), א"ל: רשל"ע, לחנם אמרת לי קח נא את בנך את יחידך (שם, ב'). א"ל לאו, אלא להודיעך בעולם, שנ' כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' (שם, י"ח, י"ט). א"ר שמעון א"ל הב"ה: חייך שאני מעלה עליך כאלו אמרתי לך שתשחוט את נפשך לפני ולא עכבת, הה"ד ולא חשכת את בנך את יחידך, ואין יחיד אלא נפשך, שנ' מיד כלב יחידתי (תה' כ"ב, כ"א). ילמדנו פ' שלח לך.

אות קט

(**לבר' כ"ג, א'**).

ויהיו חיי שרה. זש"ה נוטה שמים ויסד ארץ ויוצר רוח אדם בקרבו (זכ' י"ב, א'), למה נוטה שמים ויוסד ארץ מפני שיצר רוח אדם בקרבו, ללמדך שאין העולם נברא אלא בעבור האדם. וכשם ששם קץ לעמידת שמים וארץ, שנ' כי שמים כעשן נמלחו והארץ

כבגד תבלה (יש' נ"א, ו'), כך כשהוא יוצר רוח אדם בקרבו יוצר לו ימיו ושנותיו. וכן דוד או' גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו (תה' קל"ט, ט"ז), מאי ימים יוצרו, אמר דוד: גלמי וצורתו טרם הבראו ראו עיניך, ולא אני לבדי אלא כל בני אדם על ספרך כולם יכתבו, שנבראו ושעתידין להבראות; ימים יוצרו, לאדם, ולא ישלוט באחד מהם ולא יוכל להוסיף על אחד בהם, שבשעה שהוא נותן רוח באדם אומר לו: כך וכך יהיו מספר ימיך, ואם תעשה הישר והטוב בעיני אוסיף על ימיך, שנ' יראת י"י תוסיף ימים (משל' י', כ"ז), ואם תעשה הרע בעיני אקצר את ימיך, שנ' ושנות רשעים תקצרנה (שם). וכן מצינו שנמנו שנותיהם של צדיקים, להודיעך זמנן שקבע להן הב"ה לימי חייהם. וכן הוא אומר בשרה ויהיו חיי שרה וגו'. ילמדנו.

אות קי

(**לבר' כ"ג, ב'**).

לספוד לשרה ולבכותה. האי מאן דשכיב ליה שכבא, חייב למספדיה ולמבכייה ולמקבריה, דהכי אשכחנא באברהם בעידנא דשכיבא שרה בכייה וספדה וקברה, שנ' ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. ילמדנו.

אות קיא

(**לבר' כ"ד, א'**).

ואברהם זקן. על ידי שבקש אברהם אבינו על אנשי סדום, התחיל הב"ה משבחו: יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך (תה' מ"ה, ג'). א"ל אברהם: ומהו היופי יש לי, אני ובני נכנסין לעיר ואין בן אדם מכיר בין האב לבן לכבד את הזקן, לפי שהיה אדם חי מאה ומאתים שנה ולא היה מזקין. אמ' אברהם: רבון העולמים, צריך אתה להפריש בין האב לבן, בין הנער לזקן, שיהא הזקן מתכבד. א"ל הב"ה: ממך היא מתחלת. לן באותה הלילה ועמד בבקר. כיון שעמד בבקר ראה שער ראשו וזקנו לבן, אמר לפניו: רבוני, עשיתני דוגמא. א"ל עטרת תפארת שיבה (משל' ט"ז, ל"א). הוי ואברהם זקן. ילמדנו.

אות קיב

(**לבר' כ"ה, א'**).

א"ר יודן למדתך תורה דרך ארץ שאם יהיו בנים גודלים, יהיה משיאן תחלה ואח"כ ישא הוא, מנ"ל, מאברהם, דכתי' ויביאה יצחק האהלה וגו' (שם, כ"ד, ס"ז), וכתי'

בתריה ויוסף אברהם וגו'. בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך (קה' י"א, ו'), ר' ינאי ור' דוסתאי אם היו לך בנים בילדותך, קח לך אשה בזקנותך והעמד ממנה בנים, ממי את למד מאברהם אבינו, שהיו לו בנים בנערותו ולקח אשה בזקנותו והעמיד ממנה בנים הה"ד ויוסף אברהם ויקח אשה. ושמה קטורה, אמ' רב זו הגר, א"ל ר' נחמיה והכתיב ויוסף אברהם ויקח אשה, א"ל על פי הדבר, כד"א ויוסף י"י דבר אלי עוד (ישׁ' ח', ה'), א"ל והכתיב ושמה קטורה, א"ל מקוטרת מצות ומעשים טובים, א"ל והכתיב ולבני הפלגשים (בר' כ"ה, ו'), א"ל הפלגשם כתיב, שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים: ראה בעלבוני. א"ר ברכיה אע"פ דכתי' ותלך ותתע במדבר באר שבע (שם, כ"א, י"ד), ותאמר שנחשד אדם עליה, ת"ל ושמה קטורה, כשה שהוא מניח גנזו חתומה. ילמדנו, רבה פ' ס"א.

אות קיג

(**לבר' כ"ה, ו'**).

בארבעה דברים התחיל אברהם: בזקנה, בייסורין, ובפונדק, ובליטגמא מנין, שנ' ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות. ילמדנו.

אות קיד

(**לבר' כ"ה, כ'**).

ויהי יצחק בן ארבעים וגו' בת בתואל אחות לבן, למה הזכיר הכתוב כל אלה, להודיעך יחוסן שהן ממשפחתו של אברהם. ילמדנו.

אות קטו

(**לבר' כ"ה, כ"ה**).

כשנולד עשו וראו אותו כאדרת שער, לא היו יודעים מה שם יקראו לו, באו בני אדם וקראו שמו עשו. אבל יעקב, הב"ה קרא לו שם, שנ' ויקרא שמו יעקב (שם, כ"ו). ארבע אותיות כנגד ארבע עטרות שבניו מעטרים להב"ה: יוד כנגד עשרת הדברות; ע' כנגד שבעים זקנים; ק' כנגד מאה אמה שבהיכל שבנו בניו לבוראן, שנ' וההיכל מאה אמה (יח' מ"ב, ח'); ב' כנגד שני לוחות. ילמדנו פ' ואלה שמות.

אות קטז

(**לבר' כ"ה, כ"ו**).

ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו. מהו אוחזת, שאין מלכות יעקב מתחלת עד שתכלה מלכות עשו. ילמדנו פ' וישב.

אות קיז

(**לבר' כה, כ"ח**).

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו, כשהיה בא מן החוץ היה אביו שואלו: היכן היית היום, ואו' לו: בבית המדרש, לא כך וכך היא הלכה מכך וכך, לא כך אסורו ולא כך היתרו, ואומר לאביו: אבי, המלח מהו שיתעשר, והיה יצחק תמה ואומר: ראה כמה בני מדקדק במצות, ומתוך דברים אלו היה צדו בפיו ואוהבו. לעולם יתן אדם מקום לשעה, שנ' לך עמי בא בחדריך וגו' (יש' כ"ו, כ'). ואף אבות העולם נתנו מקום לשעה והחניפו למי שהשעה עומדת לו. אברהם נטפל לשרה ואמר: למען ייטב לי בעבורך (בר' י"ב, י"ג). יצחק החניף לעשו, שנ' ויאהב יצחק את עשו וגו'. ואף יעקב ליוסף, ויקרא לבנו ליוסף (שם, מ"ז, כ"ט). ילמדנו.

ורבקה אוהבת את יעקב, מה היתה אוהבת אותו, לפי שנ' לה ורב יעבוד צעיר (שם, כ"ה, כ"ג). ילמדנו.

אות קיח

(**לבר' כ"ו, י"ב**).

ויברכהו י"י. אמ' רב הונא אבות הראשונים הפרישו תרומה ומעשרות. אברהם הפריש תרומה, שנ' הרימותי ידי אל י"י (שם, י"ד, כ"ב). יצחק הפריש מעשר שני, שנ' וימצא בשנה ההיא מאה שערים, והלא אין ברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי ולא בדבר השקול, ולא מדדן אלא בשביל לעשרן, ולפיכך ויברכהו י"י. ויעקב הפריש מעשר שני, שנ' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (שם, כ"ח, כ"ב). ילמדנו פ' ראה.

אות קיט

(**לבר' כ"ז, א'**).

ותכהין עיניו, למה כהו עיניו, לפי שהיה צפוי לפני הב"ה שיצחק מברך לעשו, אמר

הב"ה: יכהו עיניו, ויבא יעקב ויטול הברכות. הה"ד רבות עשית אתה י"י אלהי וגו' (תה' מ', ו'). ילמדנו.

ותכהין עיניו, למה כהו עיניו, שהיה אוכל מציד עשו הרשע, וי"א מפני הכעס שהיו נשי עשו מכעיסות להב"ה, וכשהיה יצחק רואה נשי עשו מקטרות לע"ז היה מיצר, אמ' הב"ה: הריני מכהה כדי שלא יראה ויוסיף צער, ותכהין עיניו מראות, כדי שלא יראה. ואם כן למה כהו עיני יצחק ולא כהו עיני רבקה, א"ר אבהו לאחד שהיה טעון כלי עצם וכלי חרס, הקיש כלי עצם לכלי חרס ונשברו הכלי חרס, לכך רבקה לפי שהיתה מן העצם לא הזיקוה נשי עשו, יצחק שהיה מן העפר, שנ' וייצר י"י אלהים את האדם עפר מן האדמה (בר' ב', ז'), לפיכך הזיקוהו נשי עשו והזקין מהרה וכהו עיניו. ילמדנו.

אות קכ

(**לבר' כ"ז, א'**).

ויקרא את עשו בנו הגדול, למה קראו הגדול, אלא שמחניפין את הרשעים בשעתן, לפי שראה העולם הזה בידו קראו בנו הגדול. א"ל הב"ה: אם בעיניך גדול, בעיני קטן, וכו' לקמן. זש"ה מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח (איוב י"ב, כ'), והכתוב מדבר ביצחק וביעקב, ששניהם בקשו לגלות מסתורים של הב"ה. יצחק, שנ' ויקרא את עשו בנו הגדול, בקש לגלות לו קץ הפלאות והעלים הב"ה ממנו. יעקב, דכתי' ויקרא יעקב את בניו (בר' מ"ט, א'), וכו' התם. ילמדנו.

אות קכא

(**לבר' כ"ז, ה'**).

ורבקה שומעת, בשעה ששלח יעקב את עשו לצוד ציד להביא, נאמ' לרבקה הדבר ברוח הקדש, שנ' ורבקה שומעת. ילמדנו.

אות קכב

(**לבר' כ"ז, י"ט**).

עשו הרשע קרא לאביו בזדון, שנ' יקום אבי וגו' (שם, ל"א), אבל יעקב קרא בלשון בקשה, שנ' קום נא שבה, ואין נא אלא לשון בקשה, שנ' אל נא רפא נא לה (במ' י"ב, י"ג). א"ל הב"ה: אתה אמרת לאביך קום נא, הרי בן בנך משה יזכה ויאמר קומה י"י ויפוצו

אויביך (שם, י' ל"ה); אתה אמרת שבה, יזכה ויאמר לי שובה י"י רבבות אלפי ישראל (שם, ל"ו). ילמדנו.

אות קכג

(**לבר' כ"ז, ל'**).

אך יצא יצא יעקב, זה יוצא וזה נכנס, היאך הדבר, אלא מי שנתון באורה אינו רואה למי שנתון בחשכה, אבל מי שנתון בחשכה רואה מי שנתון באורה, ועשו נכנס מן השוק ולא ראה ליעקב בפנים, ונטמן אחרי הדלת, כיון שנכנס עשו יצא יעקב. ועשו אחיו בא מצידו, וכן שיער את השעות שלא יבא עשו ויטול את הברכות, אלא שהיה עשו רץ וצד צבי וקושרו ומניחו, ורץ לצד אחר וקושרו ומניחו, והשטן מבריחן ומתירן. הה"ד הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו (תה' ק"ט, ו'), ואו' לא יחרך רמיה צידו (מש' י"ב, כ"ז). ילמדנו.

אות קכד

(**לבר' כ"ז, ל"א**).

יקום אבי, כיון שנכנס עשו הרשע התחיל קורא לאביו בזדון: יקום אבי ויאכל מציד בנו. הה"ד בבא רשע בא גם בוז (מש' י"ח, ג'), והיה גוזר עליו: יקום אבי. אבל יעקב לא קרא כך, אלא בבקשה, ואמ': קום נא שבה (בר' כ"ז, י"ט), וכו' לעיל. ילמדנו.

אות קכה

(**לבר' כ"ז, ל"ו**).

הכי קרא שמו יעקב, חיך חיך בגרונו והוציא את הזמורה. ילמדנו פ' כי תצא.

אות קכו

(**לבר' כ"ז, ל"ח**).

הברכה אחת היא לך אבי. א"ל עשו: אין אתה אומ' שאין אדם יכול לפרש מתן שכרן של צדיקים, וכל אותו שכר נתת לאחד וכללתו בברכה אחת, אלו היו שנינו צדיקים, לא היה הב"ה מספיק לנו. מיד: וישא עשו קולו ויבך. ובשכר שבכה נתן לו הב"ה שלוה בעולם הזה. ומה עשו שלא בכה אלא בכיה אחת כך נתן לו הב"ה, אנו שאנו בוכין יומם ולילה, שנ' היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה (תה' מ"ב, ד'), על אחת כמה וכמה. ילמדנו.

וישא קולו ויבך. ג' בכו ושמע הב"ה בכיתם, ואלו הן: הגר, עשו, וחזקיה. עשו מנין, שנ' וישא עשו קולו ויבך. ועל ג' דמעות שהטיף עשו, נעשו לישראל ג' פולמסיות, שנ' האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש (שם, פ', ו'). ילמדנו, ובאבות דר' נתן.

אות קכז

(**לבר' כ"ז, מ"א**).

יקרבו ימי אבל אבי. אמר: קין הרג את אחיו ולא עשה כלום, לסוף הוליד אדם בנים אחרים וירשו את העולם עמו, אבל אהרוג את אבי תחלה, ואחר כך אהרג את אחי, ואירש את העולם לבדי, שנ' יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה וגו', ימות אבי אין כתוב כאן אלא יקרבו, אני אקרב את מיתתו ואבלו תחלה, ואח"כ אהרוג את אחי יעקב. ולא הספיק לו הב"ה, הה"ד אל תתן י"י מאווי רשע (תה' ק"מ, ט'). רבה פר' ע"ה, ילמדנו.

אות קכח

(**לבר' כ"ח, י"א**).

ויקח מאבני המקום. א"ר אבהו כיון שראה הב"ה יעקב בצרה נגלה עליו בחלום, וכיון שראו האבנים שהיו מראשותיו כבודו של הב"ה, נמחו כולן ונעשו אבן אחת, מנין, שעד שלא שכב כתי' ויקח מאבני המקום, וכיון שהקיץ כתי' ויקח את האבן (שם, י"ח). ילמדנו.

כשיצא יעקב אבינו לארם נהרים היה עני, שנ' ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, ואלו היה לו כר או כסת לא היה מניח ראשו על האבן. ילמדנו.

אות קכט

(**לבר' כ"ח, י"ב**).

עולים ויורדים בו. מיום שברא הב"ה את העולם היו המלאכים משבחים להב"ה ואומרים ברוך י"י אלהי ישראל, ולא היו יודעין מי הוא ישראל, כיון שבא יעקב לבית אל, עלו המלאכים שלווהו למרום ואמרו להם למלאכי מרום: אתם מבקשים לראות האיש שאנו משבחים להב"ה על שמו, רדו וראו הנה אותו האיש. והיו המלאכים יורדים ורואין את דמותו ואומ': בודאי זה הצורה וזה הדמות חקוקה בכסא הכבוד, וענו כולם ואמרו: ברוך י"י אלהי ישראל. ילמדנו.

אות קל

(**לבר' כ"ח י"ג**).

והנה י"י נצב עליו. מאי דכתי' אשרי שאל יעקב בעזרו (תה' קמ"ו, ה'), אל יעקב ולא אל יצחק ולא אל אברהם, א"ר סימון אין המלך עומד על שדהו, לא כשהיא נחרשת ולא כשהיא נזרעת ולא כשהיא מקצרת, אלא כשהיא עומדת כרי, כן אברהם עדר וחרש, שנ' קום התהלך בארץ לארכה (בר' י"ג, י"ז), יצחק זרע, שנ' ויזרע יצחק בארץ ההיא (שם, כ"ו, י"ב), ולא עמד עליהם המלך, בא יעקב שהוא כרי של תבואה, שנ' קדש ישראל לי"י ראשית תבואתה (יר' ב', ג'), מיד עמד עליו, שנ' והנה י"י נצב עליו. הוי אשרי שאל יעקב בעזרו. ילמדנו.

אות קלא

(**לבר' כ"ח, י"ג**).

לקדושים אשר בארץ המה (תה' ט"ז, ג'), א"ר יצחק אימתי הן קדושים, בשעה שנתנין בארץ, שכל זמן שהם בחיים אין הב"ה מיחד שמו עליהם, שנ' הן בקדושיו לא יאמין (אי' ט"ו, ט"ו). והרי מצינו שיחד שמו על יצחק, שנ' ואלהי יצחק, רבנן אמרין רואה את עפרו כאלו הוא צבור על גבי המזבח, ור' ברכיה אמר הואיל נותיסר בעיניו הרי הוא כאלו מת, שהוא גנוז בתוך הבית. רבה.

ילמדנו רבינו: כמה ברכות יתפלל אדם בכל יום. כך שנו רבותינו: בכל יום מתפלל אדם י"ח. א"ר שמואל ב"ר נחמן כנגד י"ח חליות שבשדרה, וכנגד י"ח פעמים שהאבות כתובים בתורה, הראשון: והאלהים פקד יפקוד אתכם וגו' (שם, נ', כ"ד), והאחרון: זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם וגו' (דב' ל"ד, ד'), ואם יאמר לך אדם: י"ט הם שהרי כתיב אלהי אברהם ואלהי יצחק (בר' כ"ח, י"ג), אמרו לו: שאינו מן המנין שאין יעקב עמהם. ילמדנו בוירא ובתולדות יצחק.

אות קלב

(**לבר' כ"ח, כ'**).

ונתן לי לחם לאכל, זה תורה, כד"א לכו לחמו בלחמי (משל' ט', ה'), ובגד ללבוש, זה אפד. ד"א לחם לאכל, זה המן שאכלו בניו במדבר ארבעים שנה, ובגד ללבוש, זה לבושו של אדם הראשון. ילמדנו.

אות קלג

(**לבר' כ"ח, כ"א**).

על הכל השיבו, ועל הפרנסה לא השיבו, ולמה לא השיבו על הפרנסה, אמר הב"ה: אם אני מבטיחו על הלחם, מה הוא צריך לבקש ממני. כשברח יעקב מפני עשו ופגע במקום, התחיל לומר לפני הב"ה: רשל"ע, הריני בורח מפני עשו אחי כדי שלא יהרגני. א"ל: אני עמך ומה הוא יכול לעשות לך, דכתי' והנה אנכי עמך וגו' (שם, ט"ו). א"ל יעקב: אם אתה עושה לי כן, וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (שם, כ"ב). ילמדנו פ' ויצא יעקב.

אות קלד

(**לבר' כ"ט, ב' - ג'**).

כשהיה יעקב בתחום חרן תלה עיניו וראה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי, וראה סנהדרין בלשכת הגזית מטמאין ומטהרין, אוסרין ומתירין, וראה הגליות ושעבוד בניו ביד המלכיות, וראה חזרתן וגאולתן, וראה בנין שלישי שאינו חרב לעולם ושמח. ומנין שראה את כל אלה, שנ' וירא והנה באר בשדה, באר, זו תורה שכתוב בה באר מים חיים (שה"ש ד', ט"ו), בשדה, זה בית המקדש, דכתי' ציון שדה תחרש (מיכה ג', י"ב), שלשה עדרי צאן, אלו סנהדרין שיושבין בלשכת הגזית, רובצים עליה, אלו ישראל שהיו רובצים שם ולומדים תורה, כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים, שמשם תורה יוצאה ורווחת לכל ישראל, והאבן גדולה על פי הבאר, שנים עשר שבטים שנקראו אבן, שנ' משם רעה אבן ישראל (בר' מ"ט, כ"ד), ונאספו שמה כל העדרים, אלו ד' מלכיות, וגללו את האבן, אלו הגליות, והשקו את הצאן, שהשקו לישראל כוס תמרורים, ועתיד הב"ה להשקותם לאומות העולם כוס יין של חימה, שנ' כי כוס ביד י"י ויין חמר מלא מסך וגו' (תה' ע"ה, ט'), והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה, שעתידין האומות להושיבן לבית המקדש, דכתי' והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לי"י (יש' ס"ו, כ'). ילמדנו.

אות קלה

(**לבר' ל', כ"א**).

היתה אשתו מעוברת מהו שיתפלל אדם: יהי רצון שתלד אשתי זכר. כך שנו רבותינו היתה אשתו מעוברת ואמר: יהי רצון שתלד אשתי זכר, הרי זו תפלת שוא. ר' הונא בשם ר' יוסי או' אע"פ ששנינו הרי זו תפלת שוא, אינו כן, אלא אפילו שתשב על המשבר יתפלל שתלד אשתו זכר, לפי שאין קשה לפני הב"ה לעשות נקבות זכרים. וכן מפורש

בקבלה הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם וגו' (יר' י"ח, ו'). וכן אתה מוצא בלאה שכשבאה לישב על המשבר אמרה לפני הב"ה: שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, וכו' לעיל. מיד שמע הב"ה תפלתה, והיינו דכתי' ואחר ילדה בת. ילמדנו.

אות קלו

(**לבר' ל'**, **כ"ב**).

ילמדנו רבנו: הרואה אדם נאה כיצד הוא מברך. כך שנו רבותינו: הרואה בריות טובות וכו', ואין לך נאה מרחל, ובשביל יפיה בקש יעקב לישא אותה, והיה משלח סבלונות ליתנם לרחל, ולבן נותנם ללאה, והיתה רואה סבלונותיה ביד אחותה ושותקת. א"ר גדולה השתיקה שבזכות השתיקה נפקדה רחל. א"ל הב"ה: שתקת, חייך שבזכות אותה שתיקה אני זוכרך, שנ' ויזכר אלהים את רחל. ילמדנו.

אות קלז

(**לבר' ל"א**, **ה' - ח'**).

ואלהי אבי היה עמדי, עמודי סומכי. אם כה יאמר וגו', א"ר ברכיה צפה הב"ה מה לבן עתיד לעשות ליעקב והיה צר צורה כיוצא בה. אם כה אמר אין כתי' כאן, אלא אם כה יאמר. כי ראיתי את כל אשר לבן עושה לך (שם, י"ב), עשה לך אין כתיב כאן, אלא עושה לך. והחליף את משכורתי עשרת מונים, עשרת פעמים אינו כתי' כאן, אלא עשרת מונים, מאה פעמים מן עשר עשר, ר' חייה אמר מאה פעמים מן מאה מאה. כן היה מתהפך עליו, אם כה יאמר נקודים יהיה שכרך, ואם כה יאמר עקודים יהיה שכרך, והיה מתחלף מן נקודים לעקודים ומן עקודים לנקודים. וכשם שהיה יעקב או', כך היו יולדות, שהב"ה היה מחליף את העקודים לנקודים ואת הנקודים לעקודים, שנ' והחליף את משכורתי. ילמדנו.

אות קלח

(**לבר' ל"א**, **י"ט - כ'**).

התרפים אשר לאביה, ולמה נקראו שמם תרפים, שהם מעשה תרף, כיצד עושין, מביאין אדם ונותנין אותו בבור, ושוחטין אותו ומולקין אותו, ומולחין אותו במלח ובשמים, וכותבין על ציץ זהב שם רוח הטומאה, ומניחין הציץ במכשפות תחת לשונו, ונותנין

אותו בקיר ומדליקין לפניו נרות ומשתחוין לו, והוא מדבר עמהן בלחש. הה"ד כי התרפים דברו און (זכ' י', ב'). ויגנב יעקב את לב לבן, שלא הרגיש בו יעקב. ילמדנו.

אות קלט

(**לבר' ל"א, כ"ד**).

ויבא אלהים אל לבן וגו', זה אחד משני מקומות שטמא הטהור כבודו בשביל הצדיקים: כאן, ובאבימלך. ילמדנו.

אות קמ

(**לבר' ל"א, ל"ב**).

לא יחיה, באותה שעה נגזרה על רחל מיתה, לולי בנימין שהיה בבטנה. ילמדנו.

אות קמא

(**לבר' ל"א, מ"ב**).

זש"ה עטרת זקנים בני בנים וגו' (משׁ' י"ז, ו'), הצדיקים מתעטרים בבניהם, ותפארת בנים אבותם (שם), ובניהם מתעטרים באבותם. כיצד, אברהם נתעטר בזכות יעקב, כשהשליך אותו נמרוד לכבשן האש, ירד הב"ה להצילו, אמרו לפניו מלאכי השרת: רשל"ע, לזה אתה מציל שעתידין רשעים לצאת ממנו. א"ל: בשביל יעקב בן בנו שעתיד לצאת ממנו אני מצילו, מנין, א"ר ברכיה שכן כתיב לכן כה אמר י"י אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (יש' כ"ט, כ"ב), שפדאו מן הכבשן, הרי שנתעטרו האבות בשביל הבנים. ומנין שנתעטרו הבנים בזכות האבות, בשעה שיצא יעקב מאצל לבן, רדף אחריו, נגלה עליו הב"ה בדרך, א"ל: השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע (בר' ל"א, כ"ד), כיון שבאו להתוכח זה עם זה, מה יעקב או' ללבן: לולי אלהי אבי אברהם (שם, מ"ב), הוי אברהם הצילו ליעקב. ילמדנו פ' תולדות יצחק.

אות קמב

(**לבר' ל"א, מ"ה - מ"ו**).

התחיל לבן לומר ליעקב: ואלהי אביכם אמש וגו', יש לאל ידי וגו' (שם, כ"ט), א"ל יעקב: לולי שאמר לך, יש לאל ידך שתהרגני, בא אתה וכל אכלוסיך אם יש בכם כח תנוששו עם האבן הזאת, וירימה מצבה, כאדם שמעביר פקק מן הצלוחית. ואף בני יעקב היו

גבורים כמותו, שכן הוא אומר להם יעקב: ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים וכו', וכי אחיו היו, חד הוה ליה ולואי קבריה, אלא אלו בניו שהיו גבורים כמותו. ילמדנו.

אות קמג

(**לבר' ל"ב, ב' - ג'**).

כשהרגישו מלאכי ארץ ישראל שיעקב הוא יוצא מחוצה לארץ ובא לארץ, יצאו לקראתו להתלוות לו. נמצאו שתי מחנות לפני יעקב: מלאכי חוצה לארץ ומלאכי הארץ. מיד: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים. ילמדנו.

אות קמד

(**לבר' ל"ב, ה'**).

כה תאמרון לאדני לעשו. בא וראה יעקב ישן והב"ה והמלאכים משמרים אותו, דכתי' והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו והנה י"י נצב עליו (שם, כ"ח, י"ב - י"ג), והוא משלח: כה תאמרון לאדני לעשו. הה"ד מעין נרפש מקור משחת צדיק מט לפני רשע (מש' כ"ה, כ"ו). ד"א א"ל הב"ה ליעקב: לא דייך שעשית את הקדש חול, אלא שאני אמרתי ורב יעבד צעיר (בר' כ"ה, כ"ג), ואתה אמרת עבדך יעקב, חייך כדברך כן יהיה, הוא ימשול בך בעולם הזה ואתה תמשול בו לעולם הבא. אמר לפניו: רבון כל העולמים, אני מחניף לרשע בשביל שלא יהרגני. מכאן אמרו: מחניפין לרשעים מפני דרכי שלום. כה אמר עבדך יעקב, למדה תורה דרך ארץ לחלוק כבוד למלכות. ר' היה כותב לאנטונינוס: יהודה עבדך שואל בשלומך, לחלוק כבוד למלכות כאשר עשה יעקב לעשו. פרקי ר' אליעזר פ' ל"ה, ובילמדנו.

אות קמה

(**לבר' ל"ב, ו' - ז'**).

ד"א ויהי לי שור. שור, זה יוסף, שנ' בכור שורו הדר לו (דב' לג, י"ז), חמור, זה ישששכר, שנ' ישששכר חמור גרם (בר' מ"ט, י"ד). ולמה הזכיר אלו, שבן בנו של יוסף עמד לכלות את עמלק, שנ' ויחלש יהושע את עמלק וגו' (שמ' י"ז, י"ג), ובניו של ישששכר היו יודעים מה הב"ה עושה, שנ' ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים וגו' (דה"א י"ב, ל"ג). צאן, אלו ישראל, ועבד, זה דוד, שנ' אנה י"י כי אני עבדך (תה' קט"ז, ט"ז), שפחה, זו אביגיל, שנ'

הנה אמתך לשפחה (ש"א כ"ה, מ"א). באותה שעה הלכו כולם השלוחים וראו את עשו שיש עמו גבורים מזויינים, הלכו ואמרו ליעקב, וכו' לקמן. ילמדנו.
וארבע מאות איש. א"ר שמואל בר נחמני ארבעה מאות מלכים קשורי כתרים היו, ויש או' ארבע מאות אפרכין היו, ר' ינאי או' ארבע מאות ראשי גיסות היו. ד"א ויהי לי שור וחמור, וכי לא היה אלא שור אחד וחמור אחד, מן הדורון שלו אתה יודע מה היה לו, אלא שהצדיקים ממעטין עצמן והרשעים מרוממין עצמן, שכן עשו אומר: יש לי רב (בר' ל"ג, ט'). ילמדנו.

אות קמו

(**לבר' ל"ב, ח'**).
ויירא יעקב מאד ויצר לו. ויירא יעקב מאד, מבחוץ, ויצר לו, מבפנים. ויירא, מנשיו, ויצר לו, מילדיו. כיצד, כשהגידו ליעקב בביאת עשו נכנס לביתו והגיד לנשיו, ועמדו נשיו לריב עמו וא"ל: מה עשית לנו להוציאנו מבית אבינו למסרנו להריגה. לכך נאמר ויצר לו. ילמדנו.

אות קמז

(**לבר' ל"ב, י"ג**).
כחול הים. למה נמשלו ישראל כחול הים, א"ר מנחמא לומר לך מה החול הזה אתה עושה בו גומא בערב, ובשחר אתה מוצא שכבר נתמלאת, כך הם ישראל, כל אלפים שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה, שנ' יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים (מ"א ד', כ'), וכן בכל דור ודור. ילמדנו.

אות קמח

(**לבר' י"ג, י"ב וי"ד**).
אהבתי אתכם אמר י"י (מלאכי א', ב'), אמרו לו: במה אהבתנו (שם), אמר להם: הלא אח עשו ליעקב, (שם), ואוהב ליעקב, בנוהג שבעולם אדם שיש לו שני בנים: א' בכור וא' פשוט, מי נוטל הרבה, הבכור, ועשו יצא תחלה, שנ' ויצא הראשון אדמוני וגו' (בר' כ"ה, כ"ה), והיה ראוי ליטול שני חלקים, ולא עשיתי כן, אלא יעקב נטל שני חלקים ועשו חלק א', שיעקב אוכל בעולם הזה ולעולם הבא. וכה"א עשו ליעקב: נסעה ונלכה ואלכה לנגדך. א"ל עשו: נהלך שנינו בעולם. א"ל יעקב: טול אתה עולמך ועבור, שנ'

יעבור נא אדני לפני עבדו. א"ר אחא כיון שעשו שלום יעקב עם עשו, אמר עשו ליעקב: מי לך כל המחנה וגו' (שם, ל"ג, ח'), א"ל יעקב: מה עשיתי לך שאתה רודפני, א"ל עשו: את בכורתי לקחת ואף את ברכתי הוספת לך, א"ל יעקב: מכל הברכות שברכני אבי לא הגיעני דבר, א"ל: ומי לך כל המחנה הזה, א"ל: יגיע כפי אשר יגעתי עם לבן, הייתי ביום אכלני חרב וגו' (שם, ל"א, מ'), ומה הגיעני מהברכות, אבא אמר לי: ויתן לך האלהים וגו' (שם, כ"ז, כ"ח), איה דגן ויין ושמן של אבא. כששמע עשו דבריו, אמר בלבו: לפיכך לא הגיעוהו לפי שנטלן במרמה, ואני הברכות שברכני אבא באו לידי מפני שנטלתי אותם ברצון, ואיני מניחו עד שיעשה לי דיהכסיס, שלא יבא למחר ויאמר: חלוק עמי ממונך, אלא כל אחד ואחד חולק בחלקו שברכו. א"ל עשו ליעקב: איני מניחך עד שתעשה לי דיהכסיס. דרש ר' אחא א"ל יעקב: מה צורך לדיהכסיס, הברכות שהיה עתיד לברכני כבר ברכך, ומה שהיה עתיד לברכך ברכני, אלו ואלו יהיו שלך, הה"ד קח נא את ברכתי אשר הובאת לך (שם, ל"ג, י"א), הרי הן נתונות לך, א"ל עשו: איני מבקש ממך, אלא מה שברכני אבא יהיה שלי, ומה שברכך יהיה שלך, א"ל: אי אפשר, א"ל עשו: איני מניחך. ולא הניחו זה את זה עד שעשו דיהכסיס, וחתם זה בדיהכסיס של זה וזה בדיהכסיס של זה. א"ר אחא לולי דיהכסיס שעשה עשו ליעקב, היה נוחל עשו עם יעקב לעתיד לבא. וכשהגיד עשו לאנשי ביתו כל המעשה, אמרו לו: יפה עשית שחלקת הברכות, שברכות יעקב הם מהעולם הבא וברכותיך הן מן העולם הזה, אלא לך ובקש ממנו שיחזרו הברכות כבראשונה ותהיו שותפין זה בזה. בא עשו ואמר ליעקב: אחי, נקרע הדיהכסיס שעשינו בינינו, ונהיה שותפין כבראשונה, שנ' נסעה ונלכה וגו', נסעה ונלכה בארץ למלחמה ולשלום, ואלכה לנגדך לעולם הבא. א"ל יעקב: הן כבר מצאתי חן בעיני בוראי, שנ' למה זה אמצא חן (שם, ל"ג, ט"ו). א"ל אציגה נא עמך מן העם אשר אתי (שם). א"ל: רואה אני שיסורין עתידין לבא על בני מעם בניך, אלא שמשכורתך עד שיבא משיח שהוא עתיד לצאת מחלצי והוא יקבל המלכות מיד המלך שעתיד לעמוד, שנ' יעבור נא אדוני לפני עבדו. ילמדנו.

אות קמט

(**לבר' ל"ד, א'**).

ותצא דינה בת לאה וגו'. לא תצא אשה בעיר של זהב ולא בקטלה ולא בנזמים וכו', ואף בחול אסור לצאת בהם לרשות הרבים שלא תגרום תקלה לעצמה, שהרי דינה בת יעקב בשביל שהיתה רגלה פרדנית גרמה תקלה לעצמה, הה"ד ותצא דינה בת לאה, וירא

אותה שכם וגו' (שם, ב'). בת לאה, ולא בת יעקב, אלא תלאה הכתוב באמה, יצאנית בת יצאנית. לראות, בקשה לראות ונראית. ילמדנו.

אות קנ

(**לבר' ל"ה, א' - ג'**).

קום עלה בית אל וגו'. א"ר ינאי הנודר ואינו משלם פנקסו מתבקרת לפני הב"ה, ואומר: היכן פלוני שנדר. בא וראה כשהלך יעקב לארם נהרים, מה כתי', וידר יעקב נדר וגו' (שם, כ"ח, כ'), השיבו על דבר ודבר, הלך והעשיר וישב לו ולא שלם נדרו, הביא עליו עשו להרגו, נצל ממנו כל אותו דורון ולא הרגיש, הביא עליו מלאך ונתגשש עמו, שנ' ויאבק איש עמו (שם ל"ב, כ"ה), זה שרה של רומי שבקש להרגו, וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו (שם כ"ו), ונעשה צולע ולא הרגיש. אמר הב"ה: עד מתי יהיה הצדיק הזה מצטער ולא ירגיש באי זה חטא לוקה, ואיני מודיעו, מיד: ויאמר אלהים אל יעקב קום וגו', א"ל: לא הגיעוך כל הצרות הללו אלא על שאחרת נדרך, אם אתה מבקש שלא יגיעוך עוד צרות, קום עלה בית אל, לאותו שנדרת לו הנדר, בברחך מפני עשו אחיך. א"ר ינאי א"ל הב"ה ליעקב: יעקב, בשעת עקא נדרי בשעת רוחא שמטי, כשהיית בצרה נדרת וכשאתה ברוחה שכחת, מיד: ויאמר יעקב אל ביתו וגו'. ילמדנו.

ויאמר יעקב אל ביתו וגו', בא וראה מה גורם איחור הנדרים, שבשעה שנדר יעקב מה הוא אומר, אם יהיה אלהים עמדי (שם, כ"ח, כ'), שלא אטעה אחר ע"ז, ושמרני בדרך הזה (שם), שפיכות דמים וגלוי עריות, וכיון שאחר נדרו לקה בשלשתן: גלוי עריות, מדינה, וישכב אותה ויענה (שם, ל"ד, ב'), שפיכות דמים, משכם, ויהרגו כל זכר (שם, כ"ה), ע"ז, דכתי' הסירו אלהי הנכר וגו'. ונקומה ונעלה בית אל, למה, לפי שמשם נשמעות כל התפלות. ילמדנו.

אות קנא

(**לבר' ל"ה, ט'**).

וירא אלהים אל יעקב עוד, מהו עוד, א"ר יוסי: עוד, כבראשונה, על ידי מלאך, אף זו על ידי מלאך. ר' אבא אמר: עוד, פעם אחרת נגלה עליך. ר' יוסי אמר: עוד, איני מיחד שמי על בריה אלא אחד. רבה, פסיקתא, ילמדנו.

אות קנב

(**לבר' ל"ו, ו'**).

וילך אל ארץ, זו מלכות רומי רבתי, שבנאה צפו בן אליפז בן עשו, ובא עליו תורנוש מארץ אלישע ונלחם בו והרגו, ושמע עשו הרשע הריגת נכדו ובא לנחמו, לפיכך הניח ארץ מולדתו, הה"ד וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו. ילמדנו פ' וישב יעקב.

(**לבר' ל"ו, י"ב**).

ותמנע היתה פלגש וגו'. וכי לא היה לו ליכתב אלא ייחוסיהן של אומות העולם, ולמה נתעתק הכתוב לכתבן, אלא ללמדך מתחלת בריתו של עולם היה הב"ה נתעסק בייחוסיהן של אומות העולם, שלא יהא להם פתחון פה, להודיע לבריות עקרן ונוולן. כשבא ליחס את בניהם, ובני חם כוש ומצרים (שם, י', ו'), וכוש ילד את נמרוד (שם, ח'), עמד להכעיס, להיות גבור (שם). וכה"א ומצרים ילד את לודים ואת ענמים, ואת כסלוחים אשר יצאו משם פלשתים (שם, י"ג - י"ד), להודיע שכולם בני זמה. וכן נתעסק בייחוס בני עשו, ואלה תולדות בני עשו (שם, ל"ו, י'), להודיע נוולן, שכך אתה מוצא שהן בני זמה, שנ' תימן אומר צפו וגעתם וקנז, ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו (שם, י"א - י"ב), שנשא את בתו, כיצד, בא על אשתו של שעיר, וכה"א ואלה בני שעיר החורי יושבי הארץ וגו' ואחות לוטן תמנע (שם, כ' - כ"ב), מן האם ולא מן האב, שהיתה מן אליפז. וכן את מוצא בבני שעיר, דכתי' ואלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה (שם, כ'), ולהלן הוא אומר ענה בן צבעון, הוא ענה אשר מצא וגו' (שם, כ"ד), שבא על אמו והוליד ממנה ענה, נמצא שהוא אחיה ובנה, ושוב בא על כלתו ויצאה אהליבמה מבין שניהם, ואלה בני אהליבמה בן ענה בן צבעון אשת עשו (שם, י"ד), ונשאה עשו לאשה. ולפי שהיו כולן בני זמה פרסמן הכתוב והודיע נוולן. רבה.

אות קנג

(**לבר' ל"ז, א' - ב'**).

וישב יעקב. למה נתעסק הב"ה תחלה בייחוסן של אומות. משלו למלך שהיה לו מרגלית מושלכת בתוך העפר והצרורות, הוצרך המלך לפלפל בעפר ובצרורות להוציא המרגלית מתוכן, כיון שהגיע המלך למרגלית הניח העפר והצרורות ונתעסק במרגלית. כך הב"ה נתעסק בדורות לשעבר וכללן והניחן, אדם שת אנוש קינן מהללאל ירד וכו' (דהא, א', א' - ג'), וכן בעשרה דורות השניים, שם ארפכשד וכו' (שם, כ"ד - כ"ז), כיון שהגיע למרגלית, אברהם, יצחק ויעקב, התחיל מתעסק בהן. למה נסמכה פ' אלופי עשו לפרשה

זו, הוי אלה אלופי עשו וגו' (בר' ל"ו, מ'), וישב יעקב. ד"א וישב יעקב. א"ר יהודה צריכין היו יעקב ובניו לירד למצרים מכופתין בקולרין, ולא עשה כן, אלא בעל המחשבות חשב היאך להורידן בכבוד, הביא עלילה, שיאהב יעקב ליוסף וישנאו אותו אחיו וימכרו אותו לישמעאלים, וירד למצרים, כדי שירד בעלילה. ואימתי הביא עליו עלילה, בעת שנתיאש משעבוד מצרים ונתישבה דעתו, שנ' וישב יעקב, א"ר אלעזר מהו וישב יעקב, מלמד שחשב יעקב בדעתו ואמר: כבר אמר הב"ה לאברהם להיות בניו גרים, הרי אני הייתי גר עשרים שנה בבית לבן משועבד בצאנו, וכיון שראה שעשו הלך לעיר אחרת אמר: בזה יתקיים שעבוד ארבע מאות שנה, ונתישבה דעתו. אמר הב"ה: מחשבתי עמוקה ממחשבתך, שנ' כי לא מחשבותי מחשבותיכם (ישׁ' נ"ה, ח'), מיד הביא עליו עלילה על ידי יוסף. ד"א וישב יעקב. אמר יעקב: אבותי נתאוו לישב בארץ ישראל וישבו בה, אברהם אמר: במה אדע כי אירשנה (בר' ט"ו, ח'), ביצחק כתיב גור בארץ הזאת (שם, כ"ו, ג') ואני לא אשב בה. מיד לקח כל אנשי ביתו ובניו ובא וישב לו בארץ. לכך נאמר וישב יעקב בארץ מגורי אביו. מכאן אמרו כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים והיושב בחוצה לארץ כעובד ע"ז. בארץ מגורי אביו, מלמד שישב גר בארץ גרו אביו, בארץ שנתגייר אברהם והגרים עמו, שנ' ואת הנפש אשר עשו בחרן (שם, י"ב, ה'). אלה תולדות יעקב יוסף, והלא ראובן הוא הבכור, אלא בחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף, לפיכך אלה תולדות יעקב יוסף. ילמדנו.

אלה תולדות יעקב יוסף, א"ר אבהו כל מקום שנ' אלה, פסל את הראשונים, ואלה, מוסיף על הראשונים, אלה תלדות יעקב, פסל לאלופי עשו. ד"א אלה תלדות יעקב יוסף, כל תולדות הללו לא באו אלא בזכותו של יוסף, כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשביל רחל, כל התולדות היו ממתינים עד שנולד יוסף, הה"ד ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' (שם, ל', כ"ה). א"ר שמואל לא היה צריך לומר אלא אלה תולדות יעקב ראובן, אלא מהו תלדות יעקב יוסף, כל מה שאירע לזה אירע לזה. מה יעקב נולד מהול, אף יוסף נולד מהול. מה יעקב היתה אמו עקרה, אף יוסף היתה אמו עקרה. מה זה נתקשית אמו בשעת הלידה, אף יוסף נתקשית אמו בשעת הלידה. מה זה אמו ילדה שנים, אף זה כן. מה זה אחיו שונא אותו, אף זה כן. זה רועה, וזה רועה. זה נשטן, וזה נשטן. זה נגנב, וזה נגנב. זה נתברך בעשר ברכות, וזה נתברך בעשר ברכות. זה יצא חוצה לארץ, וזה יצא חוצה לארץ. וכן כל המאורעות שארעו ליעקב ארעו ליוסף. הוי אלה תולדות יעקב יוסף. רבה פ"ד, ילמדנו.

אות קנד

(**לבר' ל"ז, ג'**).
כי בן זקונים. ר' ישמעאל אומר לכך נקרא בן זקונים, על שם ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו (שם, מ"ז, י"ב), בן זקנותו של אביו. ילמדנו.

אות קנה

(**לבר' ל"ז, כ"ה**).
וישבו לאכל לחם. א"ר יהודה ישיבה אחת שישבו השבטים בעצה למכור את יוסף, כלכלה את העולם שבע שנים בשני רעבון. אם עבירתם כלכלה והעמידה את העולם, זכותיהן על אחת כמה וכמה. וכן את מוצא במעשה העגל, וכו' בסלחתי כדבריך. ילמדנו.

אות קנו

(**לבר' ל"ז, כ"ח**).
בעשרים כסף, כל א' וא' נטל שני כספים לקנות מנעלים מהם לרגליו, וכי תעלה על דעתך שעבד יפה כמותו נמכר בעשרים כסף, אלא כיון שהושלך לבור נשתנה זיו פניו מפחד הנחשים והעקרבים. ילמדנו.

אות קנז

(**לבר' ל"ז, ל"ב - ל"ג**).
א"ר הושעיא למה נקרא שמה פסים, על שם הפיס שהפיסו על אותו הכתנת, אחר שמכרו אותו הפיסו ביניהם מי יוליכנה ליעקב, ונפל הפיס על יהודה, ושלחו אותה על ידו, ואמר לאביו: הכר נא, א"ל הב"ה: כשם שאמרת הכר נא, כך יאמרו לך: הכר נא למי החותמת (שם, ל"ח, כ"ה). חיה רעה אכלתהו, זו אינה אלא ליהודה, שאין לך חיה רעה בעולם אלא ארי, לפיכך אמר: טרף טרף יוסף, על יד יהודה שנקרא אריה. א"ל: אלו אתה לא היית טורף אותו, אין שום בריה טורפת אותו. ילמדנו, סדר אליהו רבה. טרף טרף יוסף. כתי' מגיד דבריו ליעקב (תה' קמ"ז, י"ט), ואת הדבר הזה לא הגיד לו, למה, מפני החרם, שהחרימו בני יעקב ושתפו השכינה עמהם, שלא היו כי אם תשעה, ולפיכך לא ידע יעקב בדבר שנעשה ליוסף, ואמר: טרף טרף יוסף. ילמדנו, פרקי ר' אליעזר פ' ל"ו.

אות קנח

(**לבר' ל"ז, ל"ה**).

ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה, מהו כי ארד אל בני אבל שאולה, אמר: הב"ה הבטיחני על שנים עשר שבטים, והרי מת אחד מהם, שמא לא זכיתי בהם ואני מת בשני עולמות, הה"ד כי ארד אל בני אבל שאולה, ואין שאול אלא גיהנם. תדע שכשראה אותו חי, אמר: אמותה הפעם (שם, מ"ו, ל'), וכו' התם. ילמדנו.

אות קנט

(לבר' ל"ט, א') ויוסף הורד מצרימה. כשהב"ה רוצה לעשות שליחות, הוא עושה על ידי, דכתי' ישרק י"י לזבוב (יש' ז', י"ח), ובצרעות ובצפרדעים ובחיות. תדע שבשעה שבקש לקיים גזרת ידוע תדע (בר' ט"ו, י"ג), בקטן שבשבטים עשה שליחותו, ונמכר יוסף במצרים, וירד יעקב ובניו ופרעו את השטר. לכך כתי' ויוסף הורד מצרימה, הוריד אביו והשבטים. משל לפרה שמבקשים ליתן עול על צוארה, והיתה נמנעת מן העול, מה עשו, נטלו את בנה מאחריה ומשכו אותה למקום שמבקשים לחרוש בו, והיה העגל גועה, והלכה שלא בטובה, כך בקש הב"ה לקיים גזרת ידוע תדע (בר' ט"ו, י"ג) והביא עלילה לכל הדברים האלה. ילמדנו.

אות קס

(לבר' ל"ט, ב' - ג'). וירא אדוניו וגו', וכי פוטיפר הרשע היה רואה שי"י עמו, ומהו כי י"י אתו, אלא שלא היה שמו של הב"ה פוסק מפיו, נכנס לשמשו היה מלחש ואמר: רבו' של עולם, אתה בטחוני אתה פטרוני, תנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני פוטיפר. א"ל: מה אתה מלחש, שמא כשפים אתה עושה לי, והוא משיבו: איני אלא מתפלל שאמצא חן בעיניך. וירא אדוניו וגו'. א"ר אבין הלוי כשהיה יוסף מברך, היה אדוניו רואה אותו לוחש, א"ל: מה אתה אומר, והוא א"ל: אני מברך להב"ה, א"ל: מבקש אני לראותו, א"ל יוסף: אי אפשר שתראהו, הרי חמה מכמה שמשין שיש לו ואינך יכול להסתכל בה, בכבודו על אחת כמה וכמה, א"ל הב"ה: בשבילך אני נגלה עליו, שנ' וירא אדוניו כי י"י אתו. ילמדנו.

ויהי איש מצליח, לא היה צריך לומר אלא צדיק, מהו מצליח, שוה, כד"א וצלחו את הירדן (ש"ב י"ט, י"ח), א"ל הב"ה: חייך שויתה אתה מה שלא שוה אדם הראשון, חייך

שאין קרבן יחיד דוחה שבת אלא קרבן בניך, שנ' ביום השביעי אלישמע וגו' (במ' ז', מ"ח). ילמדנו.

אות קסא

(**לבר' ל"ט, ז'**).

ותשא אשת אדוניו וגו'. פעם אחת נתקבצו המצריות ובאו לראות יופיו של יוסף, מה עשת אשת פוטיפר, נטלה אתרוגין ונתנה לכל א' וא', ונתנה סכין לכל א', וקראה ליוסף והעמידתו לפניהם, כיון שהיו מסתכלות ביפיו של יוסף, היו חותכות את ידיהן, אמרה להן: ומה אתן בשעת אחת כך, אני שבכל שעה ושעה על אחת כמה וכמה. וכל יום ויום היתה משדלתו ועמד ביצרו, שנ' ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף. כיון שראה יוסף עצמו בהרוחה, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו. א"ל הב"ה: אביך מתאבל עליך, ואתה אוכל ושותה ומסלסל בשערך, הרי אדונתך מזדוגת לך ומצירה לך. מיד: ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף. ילמדנו.

אות קסב

(**לבר' ל"ט, ח'**).

הן אדני. א"ר יהודה בר' שלום למה מאן יוסף, לפי שראה איקונין של אביו, וא"ל: יוסף יוסף, עתידין אחיך ליכתב באבני אפד, תרצה שתהיה חסר מכולם ותהיה רועה זונות, לכך: וימאן יוסף ויאמר אל אשת אדוניו הן אדני, א"ל: הי בעליך לפניך, לפי שכל בני אדם שוין הן, הן אדני, אחד מבני אדם. ילמדנו.

אות קסג

לבר' (ל"ט, י'). יום יום. א"ר יהודה בר שלום שנים עשר חדש היתה מתגרה בו, ואין יום יום אלא שנים עשר חדש, שנ' מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר (אסתר ג', ז'). ילמדנו.

אות קסד

(**לבר' ל"ט, י"ב**).

כשרצה הב"ה לברא את האשה, היה מחשב מאי זה אבר לבראתה. אמר: אם אברא אותה מן הראש, תהא רוחה גסה; מן העין, תהא סקרנית; מן הפה, תהא פשטית; מן האזן, תהא ציתנית; מן הידים, תהא גנבית; מן הרגלים תהא פרדנית. מה עשאה, בראה מן הצלע, ממקום צנוע, כדי שתהא צנועה יושבת בבית. ואעפ"כ יצאו ידיהן. לא בראה

מן הראש שלא תהא רוחה גסה, עמדו בנות ציון שהיתה רוחם גסה, שנ' יען כי גבהו בנות ציון וגו' (ישׁ' ג', ט"ז). לא בראה מהעין שלא תהא סקרנית, עמדה חוה והיתה סקרנית, שנ' ותרא האשה כי טוב העץ וגו' (בר' ג', ו'). לא בראה מהפה שלא תהא פטטית, עמדה לאה והיתה פטטית, שנ' ותאמר לה המעט קחתך אישי וגו' (שם, ל', ט"ו), וכן ותדבר מרים (במ' י"ב, א'). לא בראה מן האוזן שלא תהא ציתנית, עמדה שרה והיתה ציתנית, שנ' ושרה שומעת (בר' י"ח, י'). לא בראה מן הידים שלא תהא גנבית, עמדה רחל והיתה גנבית, שנ' ותגנוב רחל (שם, ל"א, י"ט). לא בראה מהרגל שלא תהא פרדנית, עמדו לאה ודינה שהיו פרדניות, שנ' ותצא לאה (שם, ל', ט"ז), ותצא דינה (שם ל"ד, א'). א"ר יהודה בר שלום וזו שאמרנו בכשרות שבישראל, אבל בצנועות שבאומות העולם מה כתיב, ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי. ילמדנו.

אות קסה

(**לבר' מ"א, א'**).

כל דבר שיצא מפי הב"ה, בקצבה הוא. לשמש נתן קץ, שנ' מקצה השמים מוצאו (תה' י"ט, ז'). לשמים נתן קץ, שנ' ולמקצה השמים ועד קצה השמים (דב' ד', ל"ב). לארץ נתן קץ, בורא קצות הארץ (ישׁ' מ', כ"ח). לחשך נתן קץ, קץ שם לחשך (איוב כ"ח, ג'). ליציאת מצרים נתן קץ, ויהי מקץ שלשים שנה (שמ' י"ב, מ"א). ליוסף נתן קץ, שנ' ויהי מקץ שנתים ימים, מקץ שנתים ימים ליציאת שר המשקים מבית הסוהר. א"ר יהושע בן לוי בא וראה שלא כמדת הב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מכה באזמיל ומרפא ברטיה, והב"ה במה שהוא מכה הוא מרפא, שנ' וממכותיך ארפאך (יר' ל', י"ז). יוסף לא נמכר אלא על ידי חלום, שנ' הנה בעל החלומות הלזה בא, לכו ונמכרנו לישמעאלים (בר' ל"ז, י"ט וכ"ז), ואף על ידי חלום יצא מבית הסוהר, שנ' יהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם. ילמדנו.

אות קסו

(**לבר' מ"א, י"ח - כ"ז**).

בריאות בשר ויפות תאר. כשבא פרעה לומר החלום ליוסף, בקש לבדקו. א"ל: והנה מן היאור עולות שבע פרות בריאות בשר ויפות תאר (שם, י"ח), א"ל יוסף: לא ראית אלא יפות מראה ובריאות בשר (שם, ב'). א"ל: והנה שבע פרות אחרות וגו' דלות ורעות תאר מאד (שם, י"ט), א"ל לא ראית אלא רעות מראה ודקות בשר (שם, ג'). א"ל: והנה שבע

שבלים וגו' מלאות וטובות שם, כ"ב), א"ל: לא ראית אלא בריאות וטובות (שם, ה'). א"ל: והנה שבע שבלים צנומות דקות שדופות קדים (שם, כ"ג). א"ל: לא ראית אלא דקות ושדופות קדים (שם, ו'). התחיל פרעה תמה, א"ל: אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת (שם, ל"ט), אחרי היית כשחלמתי, שהודיע אלהים אתך וגו'. יהיו שבע שני רעב (שם, כ"ז), ארבע עשרה שנה רעב היו ראויין להיות, דכתי' שבע הפרות הרקות והרעות שבע שנים הנה, ושבע השבלים הרקות, שבע שנים הנה, הרי ארבע עשרה, אלא שגזר יוסף עליהם ונעשו שבע, שנ' יהיו שבע שני רעב. ילמדנו.

אות קסז

(**לבר' מ"א, נ'**).

בשעה שהעולם בצער ובחרבן אסור לאדם להזקק לפריה ורביה, שלא יהא הב"ה עסוק בחרבן העולם ואתה בונה, הה"ד בחסר ובכפן גלמוד (איוב ל', ג'), כשהחסר והכפן בעולם, גלמוד, גלה ממטתך. וכן אתה מוצא בנח שנאסר בתשמיש המטה כל אותן הימים שהיה בתיבה, וכן אתה מוצא ביוסף, שנ' וליוסף יולד וגו'. ילמדנו, ירושלמי פ"ק דתענית.

אות קסח

(**לבר' מ"א, נ"ד**).

כאשר אמר יוסף, מהו כאשר אמר יוסף, א"ר יהודה י"ד שנה היו ראויין לבא, וכו' לעיל, אלא שגזר יוסף ונעשו שבע, שנ' יהיו שבע שני רעב (שם, כ"ז). ילמדנו.

אות קסט

(**לבר' מ"ב, ו'**).

ויוסף הוא השליט וגו'. בא וראה כמה שכר נתן הב"ה ליוסף, על שנמנע מן העבירה. א"ל הב"ה: אתה לא שמעת אל אשת אדונך, אני ממליכך ויהיו כולם שומעין לדבריך, הה"ד אשר יאמר לכם תעשו (שם, מ"א, נ"ה), ועל פיך ישק כל עמי (שם, מ'), ועל ששלט ביצרו השליטו הב"ה בכל העולם, שנ' ויוסף הוא השליט על הארץ, בזכות ששלט ביצרו יהיה שליט על הארץ. ילמדנו פ' נשא. וירא יוסף את אחיו ויכירם (שם, מ"ב, ז'), רחם עליהם. ילמדנו.

ויתנכר אליהם, מהו ויתנכר אליהם, מלמד שנעשה להם כנכרי. נטל הגביע והקיש בו. א"ל: מרגלים אתם (שם, מ"ב, ט'), א"ל: כנים אנחנו (שם, י"א), א"ל: אם כנים אתם למה לא נכנסתם כולכם בפתח א', אמרו לו: שכך צוה לנו אבינו, אמר להם: ומה טבכם בשוק של זונות, א"ל אבדה אבדה לנו ואנו מבקשים עליה, אמרנו שמא אנו מוצאים אותה, א"ל: כך אני רואה בגביע שלי, שנים מכם החריבו כרך גדול של שכם, ואחר כך מכרתם אחיכם לערביים, מיד נזדעזעו ואמרו: שנים עשר אנחנו אחים בני אבינו, א"ל: והיכן הם השנים, אמרו לו: האחד איננו כי מת והאחד אצל אביו, א"ל: לכו והביאו אותו. ויכר יוסף את אחיו (שם, ח'), רחם עליהם, והם לא הכירוהו, שלא רחמו עליו. ילמדנו.

אות קע

(**לבר' מ"ב, י"ח**).

את האלהים אני ירא. כל אדם שהוא עני הוא ירא מהב"ה, וכשהוא עשיר אין עליו יראה, אבל יוסף כשהיה עני היה ירא את י"י, דכתי' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים (שם, ל"ט, ט'), וכשנעשה מלך הוסיף יראה, שנ' את האלהים אני ירא. ילמדנו פ' נשא.

אות קעא

(**לבר' מ"ג, י"ד**).

ואל שדי וגו'. מה ראה יעקב לברכם באל שדי, ללמדך שהרבה ייסורין עברו עליו. במעי אמו עשו מריב עמו, שנ' ויתרוצצו הבנים וגו' (שם, כה, כ"ב). ברח מפני עשו ללבן, ראה כמה צרות עברו עליו, הייתי ביום אכלני חרב וגו' (שם, ל"א, מ'), צרת דינה, צרת עשו, צרת רחל. אחר כל הצרות בקש לנוח קימעא, הרי צרת יוסף, אחר כך צרת שמעון, אחר כך צרת בנימין. אמר: מי שאמר לשמים ולארץ די, יאמר לצרותי די. ילמדנו.

אות קעב

(**לבר' מ"ג, ט"ז וכו'**).

וטבוח טבח וגו', והלא אין דרך המלכים להכין מיום לחברו, א"ר יוחנן שבת היתה, ואין והכן אלא שבת, שנ' והכינו את אשר הביאו (שמ' ט"ז, ה'). ילמדנו.

והכן, אין והכן אלא שבת כדלעיל, הדה אמרה ששמר יוסף השבת עד שלא נתנה. ויגשו אל האיש אשר על בית יוסף (בר' מ"ג, י"ט), מלמד שהיה דוחפן לפנים והן דוחפין

אותו לחוץ. ירד ירדנו (שם, כ'), ירידה היא לנו, בארצנו היינו מפרנסים אחרים, עכשו אנו צריכים לפרנסתך. אלהיכם ואלהי אבותיכם נתן לכם מטמון (שם, כ"ג), מכל מקום כספכם בא אלי (שם). ויוצא אליהם את שמעון (שם), א"ר יצחק עביד כהדין ערעורא. אביכם הזקן (שם, כ"ז), אביכם, זה יעקב, הזקן, זה יצחק. ויאמרו שלום לעבדך לאבינו (שם, כ"ח), א"ר חייה חד בבלי א"ל לחבריה: מה עבד אבא, א"ל: אמך שאלה בך, כלפי לייא, אמינא לך כדין ואמרת לי כדין, א"ל: שואלים על החיים ואין שואלים על המתים, כך השלום אביכם, זה יעקב, הזקן, זה יצחק, ויאמרו שלום לעבדך לאבינו. אלהים יחנך בני (שם, כ"ט), א"ר יהושע לפי ששמענו חנינה באחד עשר שבטים, ובשבט בנימין לא שמענו חנינה, והיכן שמענו, כאן שמענו. וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו, כשהביאו בנימין אל יוסף, שאלו: היש לך אח, א"ל: היה לי אח ומת, ומיום שגלה אחי ירד אבי מעל המטה וישב על גבי קרקע, ולא עוד אלא בכל שעה שאני רואה כל אחד ואחד יושב אצל אחיו, ואני יושב לבדי, זולגין עיני דמעות. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של יוסף עליו, הה"ד וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו על אחיו. ילמדנו.

אות קעג

(**לבר' מ"ג, ל"ג**).

מאי דכתי' זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן (יש' ס"ה, כ"ה), זאב, זה בנימין, טלה, אלו השבטים, שה פזורה ישראל (יר' נ', י"ז), ואריה, זה יהודה, כבקר, זה יוסף, בכור שורו (דב' ל"ג, י"ז), נמצאו כולם אוכלים כאחד, ואימתי, וישבו לפניו וגו'. ילמדנו.

אות קעד

(**לבר' מ"ד, ג' - ד'**).

הבקר אור וגו', ולמה, אמ' יוסף: אם אני משלח אותם בלילה, אין כל בריה יכולה להם, שהרי נמשלו לחיות, גור אריה יהודה (שם, מ"ט, ט'), נפתלי אילה שלוחה (שם, כ"א), יהי דן נחש (שם, י"ז), וכתי' תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער (תה' ק"ד, כ'). הם יצאו מן העיר לא הרחיקו, אמ' יוסף: אם ירחיקו אין כל בריה יכולה להם, קום רדף אחרי האנשים, כל זמן שאימת העיר עליהם, והשגתם ואמרת אליהם, הוי שוגה אותם בדברים, אחת רכה ואחת קשה. ילמדנו.

אות קעה

(**לבר' מ"ד, י"ג - ט"ז**).

א"ר יצחק שבטים קרעו על בנימין, יצא ממנו מרדכי שקרע על כל ישראל, דכתי' ויקרע מרדכי את בגדיו (אבתר ד', א'). כשנמצא הגביע באמתחת בנימין, עמדו השבטים והיו מכין וחובטין לבנימין על כתפיו וא"ל: גנבא בר גנבתא וכו' בין כתפיו שכן (דב' ל"ג, י"ב), ילמדנו.

ויבא יהודה וגו', והלא בכל יום ויום הוא יוצא לדון בבימה, אלא אותו היום לא יצא, אמר: איני מבייש את אחי בפני המצריים. ויאמר להם יוסף וגו', אמר להם: אני אומר לכם למה גנבו הנער הזה, כדי לקסום בו ולידע היכן אחיו. ילמדנו.

האלהים מצא, אל תקרי מצא אלא מוצא, לעולם אין שני אחים נכנסין לבית המשתה, ואנחנו נמצינו בערוגה אחת בעון אחד שהיה בידינו. ילמדנו.

אות קעו

(**לבר' מ"ד, י"ח והלאה**).

בני אם ערבת וגו', עשה זאת וגו' (משׁ' ו', ג' וגו'). לפי שאמר יהודה: אנכי אערבנו (בר' מ"ג, ט'), כשנתפש בנימין כל א' וא' הפך פניו, ומי היה כנגדו, הערב, לכך ויגש אליו יהודה. א"ר יהושע מי הוא שרו של שור, הארי, כך יוסף הוא שור, בכור שורו הדר לו (דב' ל"ג, י"ז), ויהודה הוא ארי, גור אריה יהודה (בר' מ"ט, ט'), מי יעמד כנגד השור, הארי, לכך ויגש אליו יהודה. ויגש אליו יהודה, שנגש בתוכחות, בי אדני, אל תעבר עלינו מדת הדין. ידבר נא עבדך דבר באזני אדני, היה ראוי לומר לפני אדני, אלא מלמד שהיה מדבר אחת רכה ואחת קשה, כי כמוך כפרעה, כשם שאתה ופרעה גדולים במקומכם, כך אנו גדולים במקומנו. א"ל יוסף ליהודה: אני רואה בך שאתה פטיט גדול, כלום יש פטיט באחיך כמותך, א"ל: מפני שאני ערב בו, א"ל: ומפני מה לא ערבת את אחיך בשעה שמכרתם אותו לישמעאלים, וצערת את אביך הזקן לומר טרוף טורף יוסף (בר' ל"ז, ל"ג). כיון ששמע יהודה כך, צעק ובכה בקול גדול ובמר נפש. א"ל: כי איך אעלה אל אבי (שם, מ"ד, ל"ד), א"ל יוסף: בא ונתוכחה שנינו, א"ל: מלך אמור וסדור זינך. אמר יהודה לנפתלי: לך וראה כמה שוקים יש במצרים, קפץ וחזר, א"ל: שנים עשר, אמר יהודה לאחיו: אני אחריב מהם שלשה, ויטול כל א' מכם אחד, ולא נשאיר מהם איש, א"ל אחיו: יהודה, אין מצרים כשכם, אם אתה מחריב מצרים אתה מחריב כל העולם כולו. התחיל יהודה לומר: בתחלה לא באת עלינו אלא בעלילה, אמרת לנו בתחלה: מרגלים

אתם (שם, מ"ב, ט'), שנייה אמרת: לראות את ערות הארץ באתם (שם), שלישית: גביעי גנבתם, אני נשבע בחיי הזקן ואתה נשבע בחיי פרעה, אם מוציא אני את חרבי מנרתקה, כל מצרים מתים. אמר יוסף: אם תוציא חרבך, אני כורכה על צוארך. א"ל יהודה ליוסף: אם אפתח פי, אני אבלע אותך. א"ל: אם תפתח פיך, אני סותמו באבן. א"ל יהודה ליוסף: מה נאמר לאבא, א"ל: הלך החבל אחר הדלי. א"ל יהודה: דין שקר את דן אותנו, א"ל יוסף: אדון לך דין אמת כמכירת יוסף אחיכם. א"ל יהודה: נורא דשכם דליק בלבי, א"ל יוסף: נורא דתמר כלתך אני מטפי. א"ל יהודה: אני צובע כל שוקים שבמצרים בדם, א"ל יוסף: צבעים הייתם מימיכם, שצבעתם כתונת יוסף אחיכם בדם ואמרתם טרוף טורף יוסף (שם, ל"ז, ל"ג). כיון שראה יוסף שהסכימה דעתם להחריב את מצרים, באותה שעה אמר: מוטב שאתודע להם ואל יחריבו מצרים. א"ר שמעון לסכנה גדולה ירד יוסף, שאם הרגוהו אחיו אין בריה בעולם שתצילהו. ילמדנו.

אות קעז

(**לבר' מ"ה, ד'**).

ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. כיון שראה יוסף שהסכימה דעתם להחריב את מצרים, אמר יוסף: מוטב שאתודע להם ואל יחריבו את מצרים. אמר להם: לא כך אמרתם שאחיו של זה מת הוא, אני אקראנו ויבא אצלכם. התחיל לקרוא: יוסף בן יעקב, וכו' לעיל. א"ל: מפני מה אתם מסתכלים לכאן ולכאן, אני יוסף אחיכם. מיד פרחה נשמתם, ולא יכלו לענות אותו. א"ר יוחנן אוי לו לאדם מיום הדין, אוי לו מיום התוכחה, ומה יוסף כשאמר אני יוסף אחיכם, פרחה נשמתם ולא יכלו לענותו ונבהלו מפניו, כשיבא הב"ה לדין על אחת כמה וכמה. ילמדנו.

אני יוסף אחיכם (שם, ד'), כיון שראה יוסף שהיתה להם בושה גדולה, אמר להם: גשו נא אלי, ויגשו, ופרע והראה להם המילה. א"ר יודן כשהיה חמת יהודה עולה, היו ב' שערות יוצאות מתוך לבו וקורעות את בגדיו. וכיון שראה יוסף כך, אמר: עכשו תאבד מצרים. א"ר שמעון בן לקיש משל לשני אטליסין תפוסין זה בזה, כיון שהרגיש א' מהם שהוא נצוח, אמר: עכשו ינצחני ואני מתבייש בפני הכל, מה עשה, נשקו על ידיו, שככה חמתו של אטליס הגדול, כך כשראה יוסף שעלתה חמתו של יהודה, נתייירא שמא יתבייש בפני מצרים, מיד אמר לאחיו: אני יוסף אחיכם. ילמדנו.

אות קעח

(**לבר' מ"ה, כ"ז**).
וירא את העגלות וגו', ללמדך שבכל מקום שהיה הולך היה עוסק בתורה, והיינו דכתי' ואת יהודה שלח לפניו להורות (שם, מ"ו, כ"ח). ילמדנו.

אות קעט

(**לבר' מ"ו, כ"ט**).
ויאסר יוסף מרכבתו. א"ר יודן ב' בני אדם ראו מן הכבוד מה שלא ראה בריה בעולם: יעקב ויתרו. יתרו כשבא אצל משה, וכו' התם. יעקב כשבא אצל יוסף, מה כתיב בו, ויאסר יוסף מרכבתו וגו', מי היה רואה יוסף יוצא ולא היה יוצא, יצא יוסף, זקני פרעה, ועבדי ביתו, מי רואה זקני פרעה וזקני ארץ מצרים יוצאים ולא יצא, עד שיצאו כל מצרים, לקיים מה שנ' כבוד חכמים ינחלו (משל' ג', ל"ה). ילמדנו.

אות קפ

(**לבר' מ"ו, ל'**).
אמותה הפעם, מהו אמותה הפעם, כשבאו ואמרו לו: יוסף מת, אמר: כי ארד אל בני אבל שאולה (שם, ל"ז, ל"ה), הריני מת שני פעמים, בעולם הזה ולעולם הבא, שכך הבטיחני הב"ה על שנים עשר שבטים, ועכשו שראה יוסף חי, אמר: מבושר אני שאיני מת אלא פעם אחת. הוי אמותה הפעם. ילמדנו.
(**לבר' מ"ז, ז'**).
ויברך יעקב וגו', מה ברכה ברכו, א"ל שיעלה נילוס לרגלו. ילמדנו פ' נשא.

אות קפא

(**לבר' מ"ז, כ"ט**).
ויקרבו ימי ישראל, מהו ויקרבו, א"ל הב"ה: היום קובל עליך, כאדם שאומר: פלוני קרב על חברו. ויקרבו ימי ישראל למות. א"ר שמעון בן לקיש א"ל: אתה שוכב ואין אתה מת, כי לא נאמרה ביעקב מיתה אלא ויגוע ויאסף אל עמיו (שם, מ"ט, ל"ג). ויקרבו ימי ישראל, כל מי שנאמרה בו קריבה לא הגיע לימי אבותיו, וכן אתה מוצא בדוד ובמשה. ילמדנו.

(ל"ויקרא לבנו ליוסף"). ללמדך שהכל למי שהשעה עומדת לו, ולעולם יתן אדם מקום לשעה, שהרי אבות העולם נתנו מקום לשעה, אברהם נטפל לשרה ואמר לה: למען ייטב לי בעבורך (שם, י"ב, י"ג), יצחק החניף לעשו, ויאהב יצחק את עשו (שם, כ"ה, כ"ח), אף כאן קרא יעקב ליוסף. ילמדנו.

אות קפב

(**לבר' מ"ז, ל'**).

ושכבתי עם אבותי, אפי' אדם מת בספינה הנפש הולכת אחר אבותיו. ושכבתי עם אבותי. א"ל יעקב ליוסף: אם אתה עושה לי כשם שאמרתי לך יפה, ואם לאו נפשי יוצאה ממני. ילמדנו.

אות קפג

(**לבר' מ"ח, א' - ב'**).

הנה אביך חולה. מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם חולה ומצוה בשעת מיתה, אלא כשהיה בא עת פטירתו היה מתעטש ונפשו יוצאה מנחיריו, עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על זאת, אמר לפני הב"ה: רבון כל העולמים, אל תקח נפשי ממני עד שאני מצוה על יוסף ועל בני ביתו, ונעתר לו, שנ' ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. לפיכך חייב אדם לומר לחברו בשעת עטישותיו: חיים, שנהפך מות העולם לאור, שנ' עטישותיו תהל אור (איוב מ"א, י'). פרקי ר' אליעזר, ובשוכר הפועלים, ובחופת אליהו, ובילמדנו, ובבראשית רבה, בכולהו משנה הלשון קצת.

ויאמר ליוסף, מי אמר לו, אפרים אמר ליוסף: הנה אביך חולה, ומנין היה יודע אפרים, לפי שהיה עוסק בתורה לפני יעקב. ויתחזק ישראל וישב על המטה, אמר: אע"פ שהוא בני, מלך הוא. ילמדנו.

אות קפד

(**לבר' מ"ח, ח' - ט'**).

וירא ישראל את בני יוסף וגו', מי אלה, וכי לא היה מכירם, והרי כתיב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (שם, ה'), אלא צפה יעקב וראה ירבעם הרשע יוצא מזרעו של אפרים, ובידו שני עגלי זהב וצועק ואומר: אלה אלהיך ישראל, לפיכך אמר: מי אלה. א"ל יוסף: בני הם אשר נתן לי אלהים בזה, בכתובה ובקדושין. א"ל יעקב אבינו: יודע אני

שבניך הם בקדושה ובטהרה, אלא על אלה שראיתי אני מתבהל. באותה שעה השליך יוסף עטרה שלו והתיר זיינו ונפל לפניו, הה"ד ויוצא אותם יוסף מעם ברכיו וישתחו לאפיו ארצה (שם, י"ב), א"ל: החטא שעתידין בני לעשות אתה רואה, והשירה שעתידין לומר על הים אין אתה רואה. כיון ששמע יעקב כן, א"ל: קחם נא אלי ואברכם. מיד: ויקח יוסף את שניהם (שם, י"ג). סדר אליהו רבה, ילמדנו.

וידגו לרוב בקרב הארץ (שם, ט"ז), בשרו שעתידין בני אפרים להיות נצודים כדגים, ויאמרו לו אמור נא שבולת ויאמר סבולת (שו' י"ב, ו'). ילמדנו.

וישם את אפרים לפני מנשה (בר' מ"ח, כ'), עשה אפרים ראשון למנשה, אימתי נתקיימה בו, בחנוכת הנשיאים שהקריב אפרים ביום השביעי ומנשה ביום השמיני. ילמדנו.

אות קפה

(**לבר' מ"ט, א' - ב'**).

האספו ואגידה לכם, מנין זקנים, כד"א אספה לי שבעים איש וגו' (במ' י"א, ט"ז). ר' יצחק אמר מהו האספו, הטהרו, כד"א ואחר תאסף (שם, י"ב, י"ד). ד"א העשו אסופות אסופות. הקבצו ושמעו, האספו, הקבצו, הודיעין שהן גולין ב' פעמים. רבה, ילמדנו.

האספו ואגידה לכם, מה עשה, השליך מקל לפניהם ונעשה נחש, ואחז בו ונעשה מקל, הוציא ידו לפניהם ונעשית כשלג, חזר והכניסה לחיקו ונעשית כבשרו. א"ל: יודע אני שמצרים משעבדים אתכם, ראו שאם יבא אדם ויטעה אתכם ויאמר לכם: הגיע זמן, אל תאמינו בו, ואם יעשה לפניכם כאותות האלה. וכשבא משה ועשה לישראל אותן אותות, מיד האמינו, שנ' ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם (שמ' ד', ל' - ל"א). ילמדנו, ומכילתא.

אות קפו

(**לבר' מ"ט, ד' - ה'**).

פחז, סרס המקרא ודרשה: זעת, חרדת, פרח חטא מעליך. ד"א פסעת על דת, חללת בכורתך, זר נעשית. מהו כמים, אם יהא ביד אדם קיתון של מים והוא נשפך, אין משתייר ממנו כלום, אבל אם היה של דבש או של שמן נשתייר ממנו, לכך נאמר כמים. כי עלית משכבי אביך, בשעה שהבאת הדודאים והיתה אמך אומרת לאחותה: המעט קחתך את אישי (שם, ל', ט"ו), ואת עלית משכבי וחללת יצועי, ומפני שחללת יצועי תהא מרוחק

עד שיבא משה, דכתיב ביה: ומשה עלה אל האלהים (שמ' י"ט, ג'), ויתיר אותך ויקרבך, שנ' יחי ראובן ואל ימות (דב' ל"ג, ו'). רבה, ילמדנו.
אז חללת יצועי עלה, קלקל יצועי עלה, א"ל אביו: אין לך רפואה בני עד הקללה. וכשפתח שבטו של ראובן ואמר: ארור שוכב עם אשת אביו (דב' כ"ז, כ'), ידעו כל ישראל שהיה ראובן זכאי ונתרפא ומחל לו הב"ה. הרי שבא ראובן ואזניו מקוטפות. התחיל קורא: שמעון ולוי אחים, אחים דפחתא, א"ל: הייתם אחים בדינה ולא הייתם אחים ביוסף. שמעון ולוי הם שמכרוהו, וכו' התם. כלי חמס מכרותיהם, מהו כלי חמס, א"ל: גזולים הם כלים שבידכם, אינן שלכם אלא של עשו, שנ' ועל חרבך תחיה (בר' כ"ז, מ'), כליו של חמס הן, ואין חמס אלא עשו, שנ' מחמס אחיך יעקב וגו' (עוב' א'). ומהו מכורותיהם, מגורותיהם, כד"א מכורותיך ומולדותיך וגו' (יח' ט"ז, ג'). ילמדנו.

אות קפז

(**לבר' מ"ט, כ"ב**).
כל מי שאינו מסתכל באשה, אין יצר הרע שולט בו, שנ' בן פורת יוסף וגו', אל תקרי עלי עין אלא עולה עין, שלא רצה ליהנות מאשה שאינה שלו, לפיכך זכה למלכות. ומעשה בר' מתיא בן חרש שבקש השטן להסיתו ובא ונדמה לו כאשה יפה, כיון שראהו עמד ר' מתיא בן חרש וסמא את עיניו, כיון שראה הב"ה שעשה כך צוה שלא יהא לו רשות עוד להסיתו, ושלח רפאל ורפא אותו. ילמדנו.
(לבנות צעדה עלי שור). נתן תתן להם אחוזת נחלה (במ' כ"ז, ז'), מלמד שנטלו בנות צלפחד בעבר הירדן ובארץ כנען, דכתיב נתן תתן, ואף יעקב אבינו ראה שנוטלות בכאן ובכאן, שנ' בנות צעדה עלי שור, זה הירדן שנעשה למשה כחומה מלהכנס לארץ, ואמר לו: בנותיך נוטלות כאן וכאן. ילמדנו פ' פנחס.

אות קפח

(**לבר' מ"ט, כ"ח**).
כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, על סדורו של עולם: שנים עשר שעות ביום, שנים עשר שעות בלילה, שנים עשר חדשים בשנה, שנים עשר מזלות, והמזלות מתנהגות עם החדשים כל ימות השנה, שנים עשר שבטים, אבל להלן: שנים עשר נשיאים (שם, י"ז, כ'), כד"א נשיאים ורוח וגשם אין (משל' כ"ה, י"ד). א"ר יוחנן וכי שנים עשר שבטים היו, והלא כבר נאמר: אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (בר' מ"ח, ה'), הרי י"ד, אלא

כשלוי נמנה עמהן אינם נמנים עמהם אפרים ומנשה אלא שבט אחד, דכתיב: לבני יוסף לאפרים אלישמע וגו' למנשה גמליאל וגו' (במ' א', י'), וכשאין לוי נמנה עמהן, הם נמנין עמהן. הוי כל אלה שבטי ישראל שנים עשר. ילמדנו.

אות קפט

(**לבר' ג'**, **י"ז**).

(כה תאמרו ליוסף וגו'). אמר רשב"ג גדול השלום שדברה תורה דברי בדאי בשביל השלום, שנ' כה תאמרו ליוסף וגו', ואין אנו מוצאים שצוה כלום מזה, לפי שהיה יודע חסידותו של יוסף ולא היה חושדו כשופך דמים. ילמדנו פ' תולדות יצחק, ובירושלמי דברכות פ' הרואה.